

I. NAGRADA

Naslov: „Zbogom, Ljubo“

Autor/ica: Vilhelmina Lana Krajcer

Zuji mi u ušima. Trnci mi prolaze tijelom. Osjećam da sam u vozilu. Zapravo, u kamionu. U daljini čujem pucnjeve. Oko sebe vidim lica muškaraca i mladića. Većina mi ih je poznata, posebno dvojica. To su prijatelji iz ulice! „Marko? Ljubomire?“ viknem u jednom dahu. Načas sam pomislio da je sve gotovo. Vukovar je spašen, a sada nas vode do bolje bolnice.

„Tišina!“ čuo sam oštar povik hrapava glasa. Ljubomir me pogledao. Bio je znojan, krvav i prljav, s pogledom koji je odavao strah. Donja mu je usna drhtala. Lijevo od mene stoji čovjek u uniformi s puškom, vidno pijan. Ne znam gdje nas vode niti kako sam ovdje dospio... Kamion je odjednom stao. U rani na trbuhu osjećam oštru, neizdrživu bol. Sad su pucnjevi sasvim blizu. „Svi van!“ poviče čovjek s puškom. Svih jedanaestero krenemo van, no dvanaesti mirno sjedi, gleda ispred sebe. Poznajem ga. To je onaj sedamdesetogodišnji starac iz Sajmišta što nam je pričao o Americi kada smo bili mali. Čovjek u uniformi stao je pred njega. „Šta je, deda? Suviše umoran da ustaneš?“ Starac ga pljune. Zadržavam dah, znam što će mu učiniti. Čovjek ga udari puškom. Starac jedva ispusti zvuk. Čovjek kratko prestane, poviče na nas: „Marš!“ pa nastavi prebijati starca. Skrenuli smo pogled, no i dalje smo čuli zvuk udaraca puške o njegovu meso. Ispred nas ležala je livada. Isprva nisam shvaćao zašto smo ovdje, no sada vidim. Livada je udubljena i tiha, ničega nema kilometrima odavde. Nitko nas ne vidi. Usred livade stoji desetak mladića i muškaraca, svi u vrsti. Malo dalje od njih velika je jama. Tresu se, gledaju u prazno. Ispred njih sjedi grupa glasnih uniformiranih ljudi, smiju se i piju. „Ah!“ poviče jedan, „evo, dolaze sveži!“ Smrzнем se. U trenutku spoznaje kao da je vrijeme stalo. Uši su mi se začepile, vid je postao mutan. Tijelom se proširio osjećaj beznađa. Ne znam jesam li tužan ili sretan što ću ovo proći s najboljim prijateljem iz djetinjstva. „Ivane“, čujem poznati glas iza sebe, „je li ovo kraj?“ Sklopio sam oči i zatvorio usta. Topla mi je suza kliznula niz obraz. Više nisam mogao izdržati kada sam čuo njegov glas. Ne Markov, ne sada. Proveli smo djetinjstvo zajedno, no nikada ga nisam čuo ovako prestravljenog. „Marko...“, prošapćem. Bože, kako ga sad želim zagrliti. Svaki njegov tihi jecaj slama mi srce. Moram se oduprijeti zagrljaju... Prije nego što shvatim, moje su ruke oko njegovih ramena. Tada me vruća šaka primi za tjeme i povuče natrag. „Ti nisi pravo muško!“ vikne čovjek koji zaudara na staru pivu. Jak udarac obori me na koljena. „U vrstu, pa na kolena!“ viknuo je isti. Više me nije briga. Radit ću što god narede. Ustao sam i potrčao prema vrsti, pa kleknuo. „Ne gledaj me u oči!“ viknuo je čovjek u uniformi i remenom udario nekog muškarca. Ostali su se glasno nasmijali. „Koga ćemo da izaberemo?!“ pitao je jedan. Biraju koga će mučiti. Dok gledam u pod, srce mi želi iskočiti iz prsa. Nestaje mi daha. Krajičkom oka vidim da se čovjek lošeg zadaha približio nekome i primio ga za uho. Čuo se glasan jecaj. „Hoću ovog“, rekao je čovjek tiho, „malog zaljubljenog momka“. „Ma, ne“, začuo se drugi i popio gutljaj piva „njega ćemo kasnije.“ Dolazi prema meni pa se okrene. Svaki put kad mi se približi, prestajem disati i znojim se kao lud. Grubo je izvukao nekoliko mladića pred nas. Zatvaram oči i pomolim se Bogu u sebi. Odjednom me čvrsto primi i baci ispred vrste. Ljubomir pored mene glasno zajeca. Čovjek ga oštro pogleda: „Prebijte prijatelja“, rekao je. U trenutku šoka glasno sam šapnuo: „Ne...“ Opet me udario: „Da više nikoga nisam čuo!“ Naglo se trznem kada pored sebe čujem razbijanje stakla. Gađaju nas praznim bocama piva. Na tren mi je laknulo, pomislio sam da to nije tako strašno. No, tada čujem nečije vriskanje, nedugo zatim i tup udarac. Obuzeo me strah, zatvorio sam oči. Najednom osjetim nepodnošljivu bol. Padam na pod. Crni mi se pred očima. Događa li se to već? Susrećem li se sa smrću? To je to. Sve se stišava.

Odjednom se iz mraka pojavi figura Marije. Za ručicu drži malu Ninu, a Karla nosi na rukama. Oh, Bože, kako mi nedostaje. Želim joj prići, zagrliti ju. Ali nešto mi u njenom pogledu govori: „Ustaj i bori se! Možeš ti to!“ Naglo sam se trznuo. Na istom sam mjestu kao i prije mraka. Ležim prekriven krvlju. Jako boli, ali ipak manje. Ustajem. Uniformirani već prilaze. Kvragu! Bilo bi bolje da sam ostao ležati. Ustajanje je bilo krajnje glup potez, mislili su da sam mrtav. Ponovno su me doveli do vrste. Ljubomir je isprebijan gotovo do smrti. Prekriven je blatom i krvlju, kao i ja. Svaki nas uzdah boli. Odustali smo. Uniformirani još nisu. Nešto se komešaju kod sredine vrste. „Sad ćemo napokon da te sredimo“, čuo sam ih. Gurnuli su Marka pred vrstu. Sav zrak kao da mi je izbijen iz pluća. „Oćeš da ti sečem levo ili desno uvo?“ Marko nije ništa rekao, samo me molećivo gledao. Uniformirani

sliježe ramenima, poseže za nožem. Ne sjećam se kako sam povikao „Ne!“ iz petnih žila, ne opažam udarce smrdljiva čovjeka, ne zamjećujem bol u rani na trbuhu. Vidim samo Markove suze, čujem njegovo vriskanje i plakanje, osjećam miris njegove krvi. Samo ja i Marko. Marko i ja. Pao je na pod. Nema nade za njega. Ako ne umre u nesvijesti, ubit će ga kasnije. Uniformirani me podiže iz klečećeg položaja i vodi ravno ispred jame, a ja gledam u Marka. Krvavo, beživotno tijelo mladića kojeg znam od rođenja. Počeli su pucati, uskoro će i u mene. „Ivane?“ čujem. „Da, Ljubo?“ Oboje smo gledali ravno ispred sebe, u beznađu slušali sve bliže pucnjeve. „Sjećaš se one večeri u kolovozu?“ „Kad smo kartali kod mene?“ rekoh. Oboje smo se nasmiješili. Suze su nekontrolirano tekle. „Marija je još bila trudna s Ninom, sjećaš se?“ pitao je, a ja sam kimnuo. „Sjećaš se što sam ti rekao te večeri?“ „Što god da se dogodi, ja sam tvoj najbolji prijatelj. Padali meteori ili se utapali, tu sam za tebe“, uglas smo rekli. Sad je pucanj bio tik do Ljubomira. „Vidimo se na drugoj strani, Ivane.“ „Zbogom, Ljubo.“ Ljubo je pao u jamu. Dignuo sam glavu, zatvorio oči i udahnuo. Onda sam pao.

II. NAGRADA

Naslov: „Krvave vode“

Autor/ica: Tea Oštrić

I.

Bila je mrkla noć. Samo poluotopljena svijeća davala mi je vidljivu sliku Gogina lica. Moja majka. Hladnim rukama grlila je moje tijelo, pjevala uspavanku drhtavim glasom ne znajući da me dječji stihovi odavna ne umiruju. Nažalost. Nisam je htjela žalostiti i staviti joj ruku na usta jer ti stihovi su bili kao neka bujica. Bujica boli i strahova. Osjetila sam to u njenom dahu što mi je milovao lice kao blaženi vjetar. Ah, kako je šutjela. Čak sam i ja to, sa svojim nepunih devet godina, mogla osjetiti. Tako srceparajuća vika dopirala je iz njene pjesme koja je još uvijek bila namijenjena mom snu.

„Snivaj bezbrižno jer tu sam;
ubrat ću sunce sutra za tebe.
Zatvori oči, kasno je doba;
neka s tvojim snom i zima ozebe.“

Sva jutra bila su ista. Ustajala sam u pet ujutro, moja majka još i ranije. Užurbano bi mi nosila haljinu, odveć premalu, i svježe ulaštene, otucane cipelice broja 29.

„Požuri, Frida, prije punog izlaska sunca moramo biti dolje.“ I dalje je to bio onaj drhtavi glas od sinoć.

„Ne idem bez Ria!“ Kao razmaženo derište uzviknula sam ne razmišljajući o hitnosti.

Četveronožni Rio dotrčao je hitro čim je čuo moj uzvik. Uz mamu jedini prijatelj u životu. Stavila sam ga u ruksak i skočila na mamina leđa. Vrata su zalupila. Punih pet minuta hodale smo do izlaza iz te trošne ofucane zgrade. Goga je hodala polako, oprezno kao lavica koja čuva svoje. U razderanim čizmicama preskakala je rupe u podu i očima preispitivala mogući pad neke stropne grede. Stepenice su na nekim dijelovima bile pune krvi.

„Opet su prolili sok od višnje, ah ta nespretna djeca.“ I dalje onim drhtavim glasom.

Svom snagom uprla je u drvena masivna ulazna vrata. Jutarnji dah oblio mi je lice. Rio je tiho zalajao. Dobro je, sunce još nije u potpunosti vani. Uz zgradu, isprva polako, a onda ubrzani korakom, Goga je hvatala zaklon krošanja. Uz poskakivanje njenih hitrih mlađahnih nožica čulo se samo silovito uzdizanje slanih divova. Lijep je Dubrovnik jutrom, samo ne sjećam se onih opuštenih i bezbrižnih šetnji uz more. Pričala mi je Goga kako smo išle na tržnicu onih dana kada je najveći strah bio hoćemo li se stići vratiti prije nego se Dino probudi. Tata je znao biti vrlo ljutit kad bi vidio da ga nije dočekaو doručak. Toliko je bio ljutit da je mamu u inat obasipao tisućama poljubaca po čitave dane dok bi ga ona plaćući od smijeha nestašno odgurivala. A ja bih trčala s Riom po cijelom stanu. Znali smo napraviti po petnaest krugova što je vrlo zapanjujuće s obzirom na to da nam je stan imao trideset kvadrata.

„Frida, mir. Ostavi tog jadnička,“ uvijek bi urlao tata.

A sada, nema više ni Dine ni onih dana.

Iskusne u bježanju u manje od pet minuta došle smo tamo dolje. Već je bila gomila ljudi u tom mračnom zapuštenom i smrdljivom podrumu.

„Hajde, Frida,“ poguravala me Goga.

Onaj jedan kutak bio je moj od prvog dana. A kada je točno bio prvi dan? Nemam tako dobro pamćenje. Goga je izvadila brzinski spremljen sendvič i dala mi ga. Imala sam naviku da neprestano buljim u nju žvaćući nešto. Te tamno smeđe oči, gotovo crne. Zbog ove tame su tako tamne, ali inače ja nađem neku toplinu u njima. Uvijek. U sitnim borama oko očiju pohranila je svoje sitne potoke suza. Na pomalo zacrnjenom licu uvijek se izvijao osmijeh pri mom uprtom pogledu. Jamnice su tada iskočile kao nacrtane. Nos širih nosnica bio je stalno crvenkast, pa čak i u ovo ljetno doba. Vrlo je zimogrozna bila Goga. Obrve su bile pomalo zarasle; dotjerivanje joj je bilo na zadnjem mjestu, ali oduvijek je odisala skrivenom ženstvenosti. To je i Dino uvijek pričao. Ženstvenu siluetu sad je prekrivala crna vrećasta odjeća. Kosa joj je već dugo vremena bila masna i puna prašine. „Lako svežem

maramu, "govorila je.

„Pusti tog psa van, zgnječit će se u ruksaku,“ odjednom je prekinula moje oduševljenje njenom ljepotom.

Rio je kao munja iskočio iz ruksaka. Negdje iza ugla još sam čula one slane divove. Dino je uvijek govorio da će me naučiti plivati. Otplivao je prije vremena. Tada se začuo krik.

II.

Mnoštvo žena odjednom je utrčalo u podrum noseći na leđima svoju djecu. Lica su im bila krvava, a gole noge i ruke pune svježih rana. Nastao je kaos. Ljudi su ulazili nesvjesni svog stanja, tumarali su poput bolesnika i samo tražili neki ugao da se skriju. Kao duhovi su gledali u zaprepaštene ljude koji su od jutra u podrumu. Gazili su torbe, čak su i Rijov rep nagazili. I njegov jauk se pretvorio u muk pred onolikom vriskom i bukom. A Goga, već iskusna u ovome, zagrlila me i prekrila mi lice svojom širokom odjećom. „Ne brini se, Goga, znam da opet bacaju one balone pune crvene boje.“ Po prvi put sam tada doživjela nešto. Goga je zaplakala. Naglas. Poput djeteta, poput mene. Zarila je lice u moju kosu i poljubila mi tjeme tiho govoreći:

„Zatvori oči.“

Metež u podrumu utihnuo je za pola sata. Čulo se samo tiho jecanje ranjenih žena i pokoji jauk pasa. Goga me i dalje nije puštala iz ruku. Vidjela sam ponovno one trakove suza skrivene u borama. Zašto se ponaša tako? Pomalo me nervira ta njena snaga koju iskazuje u tim situacijama. Pa, zaboga, čovjek je, a k tome, ja sve shvaćam. Majko, znam što su baloni puni crvene boje.

Noću smo se vraćale našoj kamenoj vili od trideset kvadrata. Goga je uvijek govorila da je danju sigurnije biti tamo dolje, ali da se noću možemo vratiti. Većina žena i djece odavno je već zaspala unutar mračnog podruma. Goga je samo tiho šapnula:

„Vrijeme je.“

Stavila sam Rija u ruksak i popela se na Gogina već pogrbljena leđa. Žudjela sam za jednim zvukom; onim slanih divova. Te noći bili su sve samo ne gorostasi. Neki tihi, umiljati valovi... I dalje su tako čarobni.

„Želim plivati.“ Rekla sam puna zanosa.

Tek sam kasnije shvatila kako je bio pogrešan trenutak. Ponekad se ne mogu spriječiti, postoji nešto jače od mene. Žao mi je, Goga. Ispričavam se što sam bila dijete i što sam htjela plivati. Za sve je kriv Dino. Nije trebao otplivati bez mene. Kako je besramno otplivao znajući da se Goga utapa u ovim krvavim danima. I mene povlači sa sobom. I Rija. Sve.

Opet, oprezna kao lavica, Goga je izbjegavala svako otvorenije mjesto, a čula sam ju kako diše tek onda kad smo ušle u našu vilu.

„Navuci zastore,“ rekla je skidajući kaput.

Zaiskrila je šibica, a svijeća od sinoć ponovno je pružila vidljivo prostranstvo naše vile. Barem pet puta je provjerila jesu li vrata pravilno zaključana. „Samo da malo bolje navučem zavjesu,“ govorila je. Rio je odavno bio u svom kutku i uporno podizao svoje umorne kapke. Ali, uzaludno.

Te noći sam disala zajedno sa slanim divovima. Ta skladnost mog plivanja nadmašivala je svako maštanje mog sanjarskog bića. Bili smo jedno. Valovi su oblikovali pokret mog tijela, a umiljati vjetar blago bi mi naježio mokru kožu pri izranjanju. Kao vrsna plivačica oponašala sam let na kojemu bi mi i leptir zavidio. Blažene su noći pod srebrnom lunom, u kojoj snovi izlaze na pučinu iz potonula broda. Legla sam naivno na morsku postelju, bez straha od potapanja i ne strahujući od jakih struja. Ta tišina odjednom mi je milovala uši, a moji otrovi napokon su našli put izlaza iz tog krhkog tijela. Čuo se vrisak, čula sam se ja. Zavrištala sam punim glasom ne obazirući se na bubnjiće sebičnih ljudi koji samo čekaju jedan vapaj da unište ovo olakšanje. Popadale su zvijezde s neba i svod se stopio sa zemnim stazama. Dino mi je mahnuo. Njegova podignuta ruka pokidala je svaku žicu blažene melodije. Čuo se prasak i slane kapi na mom licu iščeznule su pred kapima hladnog znoja. Goge nije bilo, a vila je odisala prašinom. Jedva sam vidjela prst ispred sebe. Gušio me suhi kašalj. Dozivala sam je, tako očajno. Glas mi je već odustao, no srce ju je zvalo. I danas ju zove.

Vrištala je ulica, iz usta su dopirale samo dvije stvari – ili plač ili psovke. Gazila su se tijela, vukli ranjeni, a moja jadna Goga ležala je podno krošnje koja joj je nekad bila zaklon pri bijegu, a sada postelja. Jutarnje sunce obasjalo joj je ranjeno lice, a pramenovi masne kose izvirili su ispod poderane

marame. Oči su joj bile širom otvorene, a tijelo tako mrtvo. Bore više nisu mogle zadržavati one trakove suza. Nadam se da nije zaboravila pozdraviti Dinu.

III.

Prošla su ljeta, mnoga ljeta. Baloni puni crvene boje obojili su mi život nekom pogrešnom, tamnijom nijansom. U mislima ti mi i dalje pjevaš, Goga. I dalje me gledaš u oči s pogledom žene zaštitnice, moje lavice. Znam da jedna od ovih zvijezda sija tvojim šarenicama. Ne zamjeri mojoj tankočutnosti; kod mene to graniči s ljubavi. Ne brini, zatvaram oči i oživljavam te jednom suzom. Tvoja sjena te oživljuje kao uspomenu na moju čuvaricu, a tvoja pjesma ponovno je moja utjeha. Opijam se sjećanjima kao umjetnik zelenom vilom. Prolazim iznova čudovišne stvari. Vidim opet krv i te kobne balone, Goga. No, brzo sam dospjela u ekstazu. Dino maše, a ti šećeš u haljini duginih boja. Ne brini, Goga, ne otvaram oči jer teško je i pomisliti da mi se život ponovno može pretvoriti u prah.

III. NAGRADA

Naslov: „Srebrni prsten s bijelim kamenom“

Autor/ica: **Domenika Potnik**

Mnogi bi očekivali da je hladno, no nije, zapravo mi je neizmjereno vruće gotovo se gušim. Zrak smrdi na znoj, na bezbroj tijela stisnutih jedno uz drugo, zrak smrdi na tišinu. Nitko ne govori, ne čuje se ništa osim povremenih jauka ozlijeđenih. Stišćem rukom trbuh, valjda se nadajući da će se ako ga dovoljno stisnem smanjiti, pa neće toliko zavijati od gladi. Iako mi je mama dala dio svoje porcije još sam gladan. Brojao sam dana od kada smo napustili našu kuću. Već je prošlo tri tjedna od kada su se vrata ovog podruma zalupila za mnom, te me s posljednjim zrakama sunca gurnula u tamu. Sljedeći ću tjedan navršiti devet godina. Mama mi je za ovaj rođendan obećala autić koji sam mislio da želim više od svega. Tako je i bilo prije svega ovoga. Sada samo želim fini kruh s marmeladom i čašu svježeg soka od naranče. Zazubice mi rastu od same pomisli na takav obrok, no razmišljanje o hrani izaziva novo grčenje želuca, ovoga puta snažnije nego prije. Čvrsto se uhvatim za trbuh i presavijem u struku. Mamine su ruke već na mojim ramenima, ipak ih laganim pokretom odgurnem, ne želim da se mama još više uznemiri, ne želim da joj bol još više izobliča lice. Vrata se naglo otvaraju te se svi nagoni pomaknemo unazad oni zadnji pritisnu se uza zid. Kao da bi nam to pomoglo u slučaju da protivnički vojnici upadnu ovdje. Postoje samo jedna vrata, samo jedan izlaz, ne bismo imali kamo pobjeći. Na sreću to su naši vojnici, ljudi pritrčavaju i pomažu im da se smjeste. Promatram ih, uvijek sam ih zamišljao kao junake iz mitskih priča koji jure na bojnim kolima koji izvojuju pobjedu svojim slavim mačem. No nema zlatnih kola, oružja su im potpuno drugačija, voze se u metalnim oklopnim kolima koja mi se nimalo ne sviđaju, previše su bučna. Vidim da su se vojnici i ljudi uskomešali da žustro raspravljaju. Podignem pogled prema mami, lice joj je blijedo, ali još uvijek lijepo. Smiješi mi se, ali zelene su joj oči tužne, zabrinute. Uskoro nam stiže večera, tvrdo, pomalo užeglo pecivo. Hlapljivo ga pojedem pazeći da mi ne ispadne niti jedna mrvica. Majka mi pruža polovicu svog peciva, no odbijam ga, i ona mora jesti, previše je smršavila. Ubrzo nam prilazi vojnik, visok je ispod uniforme mu se naziru čvrsti mišići, crna kosa mu je masna i zapetljana, no lice mu je dobroćudno. Spusti se u čučanj kako bi me gledao u oči. "Bok, mali, kako se zoveš?"

"Ivan", promucam.

"Zdravo, Ivane, kako se držiš paziš li na mamu?"

Lagano kimnem glavom, a vojnik mi razbaruši kosu te se uspravi.

"Pođi sa mnom, samo na kratko."

Pođem bez pogovora, odvodi me u kut u kojem se nalaze ostala djeca, nitko ne zna što se događa, djeca samo pristižu, neka su mojih godina, neka su starija, nekolicina ih nema više od dvije godine. Stojimo tako neko vrijeme, vojnici raspravljaju o nečemu svako nas malo pogledavajući, na kraju nas puste da se vratimo svatko na svoje mjesto, ali onda pozovu roditelje u stranu, raspravljaju... nekoliko majki brizne u plač. Moja stoji uspravno i ponosno. Pozorno sluša što joj jedan od vojnika govori, na kraju samo kimne glavom i vrati se do mene. Pokušavam je pitati što je bilo, no ona šuti, gotovo da se i ne obazire, shvatim da neću dobiti odgovor na to pitanje. Stoga samo spustim glavu njoj u krilo i dopuštam da mi prstima prolazi kroz kosu. Prije sam to mrzio, no sada je nekako umirujuće. Ubrzo zaspim, opet sanjam kako nam provaljuju u kuću, kako otac više majci da bježi, osjećam kako me ona grubo grabi u naručje i daje se u trk, čujem pucanj. Trgnem se iz sna ona mi još uvijek prolazi prstima kroz kosu, miče usnicama, još sam snen i pokušavam razabrati što govori, to je pjesma, ne to je uspavanka.

"Milo moje, snivaj san jer nestat će straha
kada svane dan, na put dalek ti ćeš poć'
ka mjestu gdje bol nad tobom izgubit će svu moć;
ipak na svoju majku ti čuvaj sjećanja
novi život za te će doć'
ali dijete sad moraš poć' da ovo ne
bude posljednja noć."

Pokušavam odgonetnuti značenje tih riječi, no san me povuče natrag prije no što uspijem. Budi me blaga majčina ruka, još sam snen, ali brzo me razbudi komešanje. Djeca su uznemirena, neka šmrcaju.

Mama mi u ruke gura maleni ruksak koji smo ponijeli kada smo bježali. Unutra je nešto čiste odjeće, dokumenti i slika naše obitelji koju je zgrabila s ormarića dok smo trčali iz kuće.

"Ivane, slušaj, sada moraš ići s ostalom djecom. Ne odvajaj se od skupine, budi dobar i slušaj što ti kažu, nemaš se čega bojati. Mama će doći kasnije, mama ide s odraslima."

U ruku mi utiskuje sav novac koji smo ponijeli, pokušavam joj ga vratiti, no ona mi govori da njoj neće trebati. Iz džepa izvlači tanku crnu špagicu na njezinu vrhu nalazi se svezan srebrni prsten s malim bijelim kamenom. Stavlja mi lančić oko vrata.

"Ovo mi je dao tvoj tata kada si se rodio. Čuvaj ga, u redu?"

Vojnik mi dolazi iza leđa i stavlja ruku na rame lagano me povlačeći prema sebi. Majka posegne za mnom i poljubi me u čelo, u njezinim očima nema suza. Sada shvaćam i zašto nije željela da mi posljednje sjećanje na nju bude njezino uplakano lice. Vojnik me ovoga puta odlučnije privuče k sebi, spremam novce u džep i stavljam torbu na leđa pokušavam još jednom baciti pogled preko ramena kako bih je vidio, no vojnik mi ne dopušta nego me usmjerava prema urednoj koloni djece koja se kreće prema izlazu. Kada se vrata za nama zalupe, više se ne želim osvrnuti, znam da se ta vrata više neće otvoriti kako bi još nekoga propustila, natjeram noge da se pokrenu i krenem za ostalima. Odveli su nas daleko, većine puta se i ne sjećam, osim zagušljivog autobusa, te tužnih i prestrašenih lica oko mene. Ljudi kod kojih su nas smjestili bili su ljubazni, većina djece je živnula, počeli su se češće smijati, kao da su im svi oni krikovi i udarci izbljედjeli iz sjećanja. Ja sam čekao, satima bih sjedio na prozoru i vrtio prsten u ruci. Čekao sam, nije došla.

"Ivane!"

Čujem glas kako me doziva.

"Ivane, probudi se!"

Naglo se trgnem i uspravim, okupan sam znojem i drhtim, ona mi polaže ruku na rame i gleda me svojim velikim očima boje lješnjaka.

"Ponovno isti san?"

Upita me.

"Da, ponovno."

Privlači me u zagrljaj i ljubi u tjeme, već dvadeset godina imam istu moru, mislio sam da će s vremenom nestati. Već smo dvije godine u braku, već dvije godine ona je osoba koja me budi iz te agonije, ona je ta koja sjedi uz mene na krevetu i čeka da se smirim. Nikada se ne žali, zna i prihvaća da san nikada neće nestati.

"Čak i ne znam gdje su, ne mogu ih pokopati, ne mogu im zapaliti svijeću."

Gleda me pogledom u kojem se miješaju ljutnja i žaljenje.

"Zar stvarno misliš da si zbog toga ti kriv? Ivane, to što im ne možeš zapaliti svijeću ne znači da ih zbog toga manje voliš, ne moraš ih tražiti Ivane, oni nisu među nekim tamo tijelima ..."

Polaže mi ruku na prsa.

„Oni su ovdje, ovdje je tvoj otac koji se žrtvovao da bi ti i tvoja majka mogli pobjeći. Ovdje je i tvoja majka koja te do zadnjeg trenutka štiti, koja je bila spremna prihvatiti bilo koju sudbinu, ako to znači da ćeš ti biti na sigurnom, da ćeš imati obitelj, da ćeš jednoga dana ostarjeti uz djecu i unučad. Ivane, da te sada vide, bili bi neizmjereno ponosni."

Čuje se mali tihi plač, pojurim do kolijevke i uzmem u naručje curicu staru četiri mjeseca, umotana je u ljubičastu dekiću. Poljubim je u vrh nosića, ona zatrepće i pogleda me svojim velikim zelenim očima. Moja predivna supruga mi prilazi i stavlja svoju ruku u moju.

Ruka joj je bijela i meka, prsti su joj elegantni i dugi, a prstenjak joj krasi srebrni prsten s bijelim kamenom.

III. NAGRADA

Naslov: „Rat je ono poslije rata“

Autor/ica: Lucija Vilić

Svi kažu da je život nepredvidiv. I, dok mnogi u to ne vjeruju, ja sam s vremenom shvatio da to uistinu jest nepobitna činjenica.

Rat je već debelo pred vratima. Odlazim, ostavljam majku samu u kući. Znam da će se jako brinuti za mene, ali moja domovina zove, treba me. Svaka je pomoć dobrodošla. Krećem ni ne sluteći što mi se sve može dogoditi; što će se dogoditi, što ću vidjeti i čuti.

Već od svibnja 1991. postavljam minska polja. Takav posao zahtijeva visok stupanj koncentracije i smirenosti. Zbog toga nikako nemam vremena razmišljati o najmilijima. Dok većina okupira glavu time gdje su im braća, sestre, otac, majka, netko drag, ja pokušavam izbaciti iz glave takve misli. Ne zato što sam hladnokrvan, to nipošto, već volim biti smiren. Ne bih želio da mi takva misao padne na pamet usred postavljanja mine. Svaka me pogreška može skupo koštati. Često razmišljam o tome. Što ako ne uspijem? Što ako umrem? Tko će uopće žaliti za mnom? Hoće li itko? Pa premlad sam još za takve crne misli, premlad za smrt.

Sporo se vuku i prolaze dani. Rujan je. Trenutno smo na njivama prema Petrovcu. Od nas petorice, dva dečka i ja miniramo. Završio sam upravo šestu ili sedmu minu. U polučučućem položaju oslobađam žicu od kukuruza. Odjednom bljesak. To je sve što sam vidio. Gubim svijest i nakon nekoga vremena otvaram oči. Dolazim polako sebi, ali glasno vrištim i jecam. Mučnina kakvu nikada nisam osjetio. Počinjem puzati, ali spor sam i bol me sprječava. Hvata me panika. Pored mene odnekud se stvorio Ivan koji je minirao sa mnom. Govori mi kako je tek desetak metara od mene pala 120 milimetarska minobacačka granata. Gleda me u očaju, pokušava me umiriti govoreći da će pomoć, navodno, brzo doći. Trčao je 400-tinjak metara do sela te zatekao moga ujaka koji je upravo stigao kući iz Vinkovaca. Sjedaju u njegova Fiću i kreću po mene. Za to me vrijeme Darko, Hrvoje i Josip lagano podižu. Fićo ne može do nas pa me moji suborci i supatnici prenose. Osjećam snažnu, probadajuću bol. Moraju se zaustaviti. Spuštaju me i ja počinjem urlati. Vičem. Molim ih da me ubiju. Ne žele. Nastavljam preklinjati. Darko je posebno izbezumljen i nosi me teškom mukom jer sam obliven krvlju. Spuštaju me i po treći put. Osjećam užasnu nelagodu u nozi i lijevom rukom skidam čizmu misleći kako me vezice stežu. Tada vidim scenu koja kao da ne može biti stvarna, ne može biti dio ljudskoga života, već pripada horor filmu - malo ispod koljena noga mi je ostala visjeti na nešto mesa. Nisam mogao gledati, ne mogu to podnijeti. Napokon dolazimo do Fiće. Posjedaju me na zadnje sjedište. Ujak mahnitro trubi kroz cijele Bogdanovce i Nuštar, sve do bolnice u Vinkovcima. Negdje na pola puta uočavam i svoju desnu šaku. Ostao sam bez prstiju. Tada ugledam i desnu nogu. Bio je to potpuno grozan i odvratn prizor, gadio sam se sam sebi. Razmišljam kako ću ostati invalid. Pobogu, tek mi je 26 godina! Preda mnom je čitav život... Život koji ću provesti kao invalid. Ipak, ne zadržavam se dugo misleći o tome jer fizička je bol trenutno ta koja me ubija.

Prenose me u bolnicu. Treći kat, kirurgija. Pitaju moje, majčino i očevo ime i prezime, adresu, datum rođenja. Ošamućeno odgovaram. Medicinska sestra skida s mene odjeću, a krv šprica po njoj. Njena bijela odora sada je crvena, natopljena je krvlju. Poslije toga, sve mi je nekako mutno. Budim se tek sljedećega dana. Kažu mi da je operacija trajala tri sata. Vrijeme prolazi u izmaglici. Sutradan mi u posjet dolaze prijatelji. Sve što sam uspio protisnuti kroza zube bilo je pitanje jesu li završili minsko polje. To je bilo jedino što sam progovorio.

Sljedećih sam dana pod teškim lijekovima. Neprijateljska vojska iz Mirkovaca počinje pucati na bolnicu. S trećega kata premještaju me u podrum, zajedno s ostalim ranjenicima. Dolje je dosta mračno i zagušljivo. Previše je ljudi unutra, mnogi leže na krevetima, nepokretni poput mene, dok medicinske sestre, liječnici i čistačice gotovo bezglavo jure gore-dolje, na sve strane. Previše je pacijenata, a nedovoljno je bolničkoga osoblja. Obavljaju operacije i silne zahvate, brinu o nama. Ne zna se kada je dan, a kada noć. Ogorčen sam cijelo vrijeme, ne samo tim događanjima nego i samim sobom. Više od ičega, vodi me mržnja. Uglavnom ona prema neprijateljima. Konstantno se pitam – zašto? Zašto rat? Zašto toliko žrtava? Zašto se baš meni moralo ovo dogoditi? Zašto moram osjećati toliku bol? Zašto sam baš ja morao zadobiti takve ozljede? Pitam se, najviše se i najčešće pitam, zašto je Bog dopustio da mi se sve to dogodi. Krivim Ga. Ono što me ponajviše muči jest misao kako će moj

život izgledati kada se oporavim. Kako ću se oporaviti? U kojoj mjeri? Kako ću kuhati, odijevati se, prati se, ustajati ujutro... Crne i negativne misli bile su sve što je ostalo od mene kao čovjeka.

Tek sam kasnije počeo shvaćati i uviđati da se, unatoč svemu, oko mene događaju i neke sasvim obične i lijepe stvari. Medicinska sestra, koja bi u tom času njegovala drugoga, došla bi do mene i donijela mi čašu vode kad god bih rekao kako sam nesnošljivo žedan. I to ne samo za mene, već za sve nas - bolničko osoblje davalo je sve od sebe, ulagalo svaki atom snage da nam ugodu. Ti ljudi radili su bez prestanka i nikada se nisu žalili. Gledajući ih kako se ponašaju, kako skrbe o nama, kako rade, s kakvim nam stavom i energijom pristupaju, moje su se najtamnije i najcrnije misle počele pretvarati u pozitivne.

Dvadesetak dana kasnije iz bolnice u Vinkovcima odlazim u Đakovo. Ne zadržavam se dugo. Sele me u Čakovec. Do Čakovca se vozimo blindiranim autobusom. U mojoj su sobi tri kreveta, a ja sam u sredini. Točno tu, po sredini, probija se tračak Sunčeva svjetla. Stalno ga promatram. Netko od osoblja primjećuje da su mi oči crvene. Mislim, siguran sam, da je od svjetla. Ipak, odvede me oftalmologu i tada slijedi još jedan šok – uočavaju gelere u desnome oku. Operiraju me istoga dana. Kasnije me liječnik obavještava kako je jedan komadić gelera još uvijek u oku i kako bi pametnije bilo ne dirati ga. Ništa me više ne šokira, mislim se, bolje to nego da sam još i slijep na jedno oko. Nešto kasnije saznajem da imam gelere i u ruci. Desetak dana poslije poslan sam na daljnje liječenje pa u Varaždinske toplice. Ondje sam na rehabilitaciji i konačno dobivam proteze. Ponovno učim hodati, baš kao malo dijete. Osjećaj je čudan, ali svladat ću i to - ide mi!

Do 2000. godine hodam sam, na lijevoj protezi i uz pomoć štaka. Nakon toga, počinjem se služiti kolicima. Neki ta kolica vide kao defekt, kao smetnju, kao prepreku, ali ne i ovaj novi ja. Ja ih vidim kao motivaciju. Motivaciju da svaki dan živim što boljim životom. Ne moram živjeti u očaju. Bog mi je otvorio oči i sada vidim samo sreću, sve ono dobro i lijepo u svijetu. Zahvalan sam na svemu u životu, prije svega Bogu, a onda i svim dragim ljudima koji me okružuju.

I danas često mislim na svoju majku, na prijatelje i na sve one predivne ljude u bolnicama iz ratnih vremena. Ispunjen sam ljubavlju i ponosom prema svojoj domovini. Trenutno tu ljubav iskazujem pjesmama. Da moram ponovno stati na branik svoje Hrvatske, pa čak i da znam što me sve čeka, zasigurno bih to opet učinio. Branio bih svoju domovinu i opet se borio za nju. Moje posljedice jesu vidljive, kao i kod tisuća drugih ratnih stradalnika. No, važnije su one oku nevidljive, duševne i duhovne – one koje su me promijenile i, unatoč svemu, učinile me boljim čovjekom. Zato sam uvjeren - rat je ono poslije rata!

III. NAGRADA

Naslov: „Prigušeni koraci prema budućnosti“

Autor/ica: **Katarina Colnago**

„Hej, ti!“ tihi šapat odzvanjao je napuštenom ulicom. Desetogodišnja Tonka jedva je zakoračila iz vlažna i mračna podruma, a strah joj je već prožimao tijelo. Majka je upravo zaspala s Tonkinim dvogodišnjim bratom Josipom, što je Tonki dalo priliku da se iskrade na svježi zrak, iako je znala za opasnost koja je vrebala iza svakog ugla. „Da, ti!“ uporno je ponovio glasić kada se Tonka okrenula oko svoje osi, pokušavajući ga locirati.

„O, dragi Bože!“ iznenadno je uzviknula kada joj se pogled usredotočio na siluetu dječaka sklupčana iza bloka urušenih cigli koje su nekoć gradile kuću. Tonku je obuzela neopisiva tuga i nostalgija za mirnim i sretnim životom, uzimajući u obzir da joj je dom postao ratno bojište. Više se nije mogla ni sjetiti kako joj je izgledala svakodnevnica prije nego što je rat započeo! Potpuno je izgubila pojam o vremenu, ne zna čak ni koliko je dana prošlo otkako se skriva u podrumu svoje kuće, a jedino što je mogla odrediti bila su godišnja doba.

„Mama i seka – izgubio sam ih! Strani su vojnici nas lovili i ja sam uspio pobjeći, ali ne znam gdje su one...“, dječakov se glas stišao, a pogled mu se sa šokirane i ukočene Tonke usredotočio na prljavo, prašnjavo tlo koje je patilo od napada stotine granata. Bila je gotovo uvjerena kako je njena tročlana obitelj bila jedina preostala živuća zajednica u cijelom selu.

Tonka je iznenađeno otvorila usta, ali riječi nisu uspjele napustiti svoje utočište – bila je zatečena. Nakon dugog vremena držanja daha, napokon je udahnula i širom otvorenih očiju potajno proučila izgubljenog dječaka. Kestenjasta kosa padala mu je na čelo u neurednim kovrčama, pomalo prekrivajući tamne obrve ispod kojih su se skrivale zelene staklene oči boje svježije pokošene trave. Uz pothranjeno tijelo padala je široka odjeća koja je bila mnogo prljavija i poderanija nego Tonkina.

Ljeto je već bilo pri kraju, no vrućina nije odlazila na počinak. Zrak je bio težak i gust, zbog čega su Tonku pekale oči, iako je lagani vjetrović što je putovao zrakom smanjivao pritisak nemoguće sparine. Tonka je čučnula pored dječaka, oprezno uzimajući njegovu malenu, mršavu ručicu u svoju. Majka joj je često govorila o siročadi rata zbog čega je Tonka znala da će dječak do kraja života ostati bez obitelji. „Kako se zoveš?“ tiho ga je upitala, bez ikakve sumnje u opasnost situacije.

Dječak je podignuo glavu i namršteno ju pogledao, prije nego što se opustio. Tonka je bila izrazito zbunjena, nikad nije razgovarala sa strancem pa nije znala što joj je bilo činiti. Treba li se udaljiti? Što ako je on uz neprijatelje? Nije zvučao poput njih...

„Karlo“, napokon je odgovorio, a Tonka je odmaknula svoju ruku od njegove. Tišina je prijateljski prigrllila njihova tijela i dok je mrak postupno silazio na njihove izložene figure, djeca su osjećala strah i opreznost koje ranije nisu bili prisutni. Karlo si je obgrlio koljena i izgubljeno podignuo glavu prema plavom nebu, diveći se žarkim bojama koje su se poigravale na horizontu. Iako to nije pokazivao, osjećao se izrazito usamljeno. Što ako nikada više ne susretne svoju obitelj?

„Hej, vas dvoje tamo!“ grmovit i dubok glas odjeknuo je ulicom, praćen teškim koracima koji su s vremenom postajali sve glasniji. Tonka je uzbuđeno pogledala Karla koji je već krenuo puzati prema sigurnijem mjestu na drugom kraju urušene ulice. Tonkino se tijelo ukopalo u tlo dok je s oklijevanjem gledala malu, bijelu kuću s uništenim krovom koju je ranije zvala domom. Strah i šok za životom obuzeli su Tonkino tijelo, no nikako nije mogla zaboraviti na svoju obitelj. Više nije bila imala osjećaj sigurnosti dok je noću spavala uz svoju majku i Josipa, a danju bespomoćno gledala u strop i brojala sekunde, koje su se činile kao sati.

Tonka je često gutala suze i slušala Josipove urlike dok su smrtonosne granate padale na maleno selo pokraj grada Osijeka i razarale sve u svom doseg. Činjenica da ne zna je li joj otac preživio napade neprijatelja dok se hrabro borio za svoju domovinu slama Tonkino dječje srce.

Gdje joj je otac? Zašto nije uz nju? Izbljedadla sjećanja večernjih šetnji gradom i nedjeljnih doručaka svakim danom prijete odlaskom u zaborav, ispunjavajući njenu malenu glavicu odjecima bomba i vrisaka.

Bez daljnjeg razmišljanja krenula je Karlovim stopama, pokušavajući prigušiti jecaje koji su povremeno pobjegli s usnica kada bi joj oštar objekt ranio izložene dlanove. Vrlo dobro je znala kako nema šanse protiv snažnog vojnika i da trenutno živi posljednje trenutke života. Karlo s druge strane nije znao kamo ide ni hoće li preživjeti i morao je priznati kako ga je bio strah, no nije htio umrijeti.

Tonka je od straha gubila kontrolu nad svojim tijelom – prije nego što se mogla suzdržati, vrela, žuta tekućina potekla joj je niz desnu nogu, a udovi su joj izgubili mogućnost kretanja.

Bila je potpuno paralizirana od straha koji je prijetio smrću. Karlo se zabrinuto osvrnuo iza sebe i ugledao prestravljenju Tonku kojoj su suze milovale obraze dok joj se prljavo plava kosa lijepila za ispućane, rumene usnice. „Što čekaš? Moramo pobjeći!“ požurivao ju je uspaničenim šaptom, pokušavajući dokučiti gdje se nalazi neprijateljski vojnik koji ih je ranije primijetio. Karlo je znao da im je bio za stopama i da je postojala velika mogućnost da će ih uhvatiti, ali morao se boriti. Njegovo vatreno srce nije dopuštalo poraz, tako ga je učila majka.

„Dečice, idemo da se igramo“, zaprijetio vojnik, zburado se smijući usporeno prilazeći mjestu na kojemu su se djeca nalazila. Vojniku je ponestalo strpljenja, nije imao vremena tražiti razmažena derišta i igrati se skrivača – imao je obaviti posao. Tijelo mu je žudjelo za pojavom grimizne krvi, a u glavi mu se jedna misao ponavljala kao pokvarena ploča: ubiti, ubiti, ubiti.

Kada je Karlo vidio da se Tonka nije htjela pomaknuti, posegnuo je za njenim ručnim zgloboj i povukao ju naprijed, pri tome radeći nevjerojatnu galamu. „Dečice, gde se sakrivete?“ zasiktao je mladi vojnik, izgubivši strpljenje i bjesomućno prevrćući svaki kamen ispod kojega su se mogli sakriti.

Tonka i Karlo su se sklopčali iza prvog grma na koji su naišli, moleći se Bogu da ih vojnik ne nađe. Zubi su im cvokotali, a koljena i ruke se stresle, no ne zbog hladnoće nego nečega mnogo opasnijeg. Oboje su plitko disali i imali sklopljene oči, boreći se s vlastitim strahovima i noćnim morama, no iako je Tonka već izgubila nadu za spas, Karlo nije odustajao. Znao je da Bog ima planove za njegov život, kakvi god oni bili. „Hajde, dečice, znam da ste ovde negde“, ponovio je vojnik, ovog puta vrlo ljutito. Prevrtao je cigle i razbijao sve što mu je došlo pod ruku dok mu je bijes isparavao iz tijela. Tonki je s usnica pobjegao očajnički jecaj koji je Karlo uspješno prigušio svojom rukom prije nego što ga je vojnik mogao čuti.

Mrtvačka je tišina preuzela ljetnu večer dok je sudbina okrutno kovala svoje planove za Tonku i Karla. Tanke grančice i kruto lišće grma koji su djeci pružali utočište, u ovom slučaju, nisu bili dovoljni. Dječica su posljednji put razmijenila poglede i osjetila ljepotu života prije nego što je sudbina prevezala srebrnu nit na dva dijela.

Dva su pucnja odjeknula selom i uplašila ptice u krošnjama, a vojnik je zadovoljno gledao u dva mrtva trupa oko kojih se skupila lokva krvi. Nije osjećao tugu ni grižnju savjest te je, poput lava koji vrebava svoj plijen, nastavio dalje u potragu za žrtvama.

Tonkin će se otac za pet mjeseci vratiti kući ženi i sinu, no ona tada više neće biti živa, kao ni Karlo čije su majka i sestra nađene mrtve i silovane u obližnjoj šumi. Šteta je počinjena, ali ne i zaboravljena.

III. NAGRADA

Naslov: „Prozor u prošlost“

Autor/ica: Maja Čalić

Pospremajući tatin ormar i kopajući po svim onim njegovim starim košuljama, koje se već godinama skrivaju na dnu ormara, pomalo požutjele od stajanja, s mirisom koji podsjeća na neka prošla vremena, mama je danas pronašla tatinu staru vojnu košulju.

Vidjelo se po njoj koliko je stara, rupe od moljaca bile su posvuda po njoj, dva gumba su joj nedostajala, izgledala je tako očajno i otrcano, da su sve one tatine košulje s dna ormara izgledale poput upravo kupljenih, naspram nje. Uz to što je ta košulja imala tako očajan izgled, na polovici lijevog rukava imala je rupu. Vidjevši tu rupu, u šali sam pomislila, koliko je velik moljac to morao biti da napravi ovoliku rupu? Osim toga, zašto takva košulja uopće stoji tu u ormaru? Tata ju je trebao odavno baciti. Pomislila sam, ta košulja samo nepotrebno zauzima mjesto u ormaru i odlučila sam se je riješiti...

U tom trenutku začujem tatin glas: „Što to imaš u ruci?“ upitao me. Opuštenim glasom sam mu odgovorila: „Samo staru košulju, puna je rupa od moljaca, užasno miriši i k tome ima rupu na lijevom rukavu, idem je baciti.“ Vidjevši košulju tata je zastao, pogledao me, a oči su mu se napunile suzama. Još ga nikad nisam vidjela takvog, u sebi sam pomislila: „Pa to je samo košulja, zar tako izgleda samo zato jer mu želim baciti košulju. Hm?“ zapitala sam se. U tom trenutku tata je uzeo košulju iz moje ruke i rekao: „Pogledaj sve ove košulje u ormaru, a sad pogledaj ovu. Sve ove košulje zajedno nisu prošle ništa u usporedbi s ovom.“ „Kako to misliš?“ upitala sam ga zbunjenim glasom, na što mi je on odgovorio: „Ovo je košulja koju sam godinama nosio tijekom Domovinskog rata, ova košulja je svjedok moje borbe za domovinu, ona je svjedok muke, patnje i boli koju sam prošao da bi ti danas mogla živjeti u Hrvatskoj kakvu poznaješ. Tijekom rata, dok sam bio na bojištu, ova košulja je bila na meni. U njoj sam proživio neke od najstrašnijih trenutaka u svom životu, noseći je svaki dan gledao sam kako moji suborci, moja braća ginu. Svaki dan sam u njoj strahovao hoću li poginuti, hoće li me protivnik nastrijeliti, hoću li nastradati od granate. U njoj sam svjedočio prizorima od kojih i dandanas imam noćne more. Dok je sad gledam pred očima još uvijek mogu vidjeti kišu granata koja nas je obasipala svaki dan, još uvijek se sjećam onih pustih ulica prekrivenih ruševinama, kuća koje su nekad bili domovi puni ljubavi i veselja iz čijih su dvorišta uvijek dopirali smijeh i zvuci dječje igre. Ova košulja je svjedočila svemu tome, ona je vidjela svu muku, svaku kapljicu krvi i svaku prolivenu suzu koju su branitelji dali za ovu domovinu. U njoj sam svaki dan gledao smrti u oči i iskušavao svoju sreću. Ostati živ je tijekom rata svaki dan bila lutrija. Uvijek je postojala mogućnost da nastradam, nestanem pod crnom zemljom, da me zarobe ili kao što je snašlo mnoge moje suborce, da jednostavno, nestanem kao da nikad nisam ni postojao.“

Od njegovih riječi prošla me je jeza. Nikako nisam mogla sebi predočiti kako je bilo svaki dan živjeti u strahu od smrti i svaki dan gledati u svoje suborce kako jedan za drugim nestaju i iza sebe ostavljaju najmilije u suzama. No, još važnije pitanje za mene je, otkud mom tati i svim braniteljima snage i hrabrosti da nastave borbu, odakle im tolika hrabrost da stanu ispred metka za svoju domovinu. Odgovor je zapravo jednostavan, kad braniš ono što ti je u srcu i kad se boriš za svoj dom čak i nešto strašno poput jurećeg metka neće te zaustaviti u pokušaju da zaštitiš svoju domovinu.

Dok sam ja razmišljala i pokušavala zamisliti sve što mi je tata upravo rekao, on je nastavio priču. „Vidiš li ovu rupu na lijevom rukavu?“ upitao me. Nakon svega što mi je rekao samo sam kimnula

glavom jer ga nisam htjela prekinuti. Ova priča, iako je bila tužna i izazivala nekakav nemir u meni, htjela sam je čuti. Tata je nastavio: „Ova rupa je nastala jednog jutra. Već dva dana nije bilo većih uzbuna pa smo svi pomalo odahnuli i opustili se do tog kobnog jutra. U ranim satima oglasila se uzbuna, protivnik je napadao sa svih strana, bili smo opkoljeni. Jedina prilika za mogući spas bila nam je da se ustanemo i borimo. Izašao sam, iako su meci frcali svuda oko mene, a srce tuklo jače nego ikad prije, skupio sam svu hrabrost koju sam imao i otišao u borbu za svoju domovinu, za svoj narod i

svoj dom. Odolijevali smo protivniku i u jednom sam trenutku samo osjetio iz početka lagano peckanje, a kasnije oštru bol koja je hujala mojom lijevom rukom. Shvatio sam da sam ranjen. Metak me pogodio i prošao ravno kroz ruku, nikada prije nisam osjetio toliku bol. Krvi je bilo posvuda i od - jednom sve mi se zamračilo. Iduće, čega se sjećam je bolnica u kojoj sam se probudio dan kasnije i doktora koji mi govori da sam imao sreće jer sam umalo ostao bez ruke. U tom trenutku pomislio sam na sve one koji nisu bili moje sreće i koji će zauvijek morati živjeti bez dijela svoga tijela jer su ga žrtvovali za svoju slobodu, ali i slobodu generacija što dolaze.

Nakon ovih riječi ostala sam u šoku, nisam mogla izgovoriti ni najjednostavniju rečenicu jer što reći čovjeku nakon ovih riječi. Sve mi se činilo tako nestvarno, kao da mi je tata upravo ispričao najstrašnju bajku na svijetu. Nikako se nisam mogla staviti u njegovu kožu i zamisliti koliko strašno mora biti kad proživiš tako nešto i koliki trag takvi događaji ostavljaju na tebi. Domovinski rat je ostavio trag na svima, a najviše na braniteljima koji se i dandanas sa suzama u očima sjećaju i najsitnijih detalja.

Tata je završio svoju priču i vratio mi košulju u ruke. Ta košulja, koja je samo prije nekoliko minuta bila stara ofucana krpa s rupom na rukavu, za mene je sada postala prozor u prošlost. Skrivala je godinama na dnu ormara svoju priču, priču koja se urezala u srca svih branitelja. Ona je simbol otpora i hrabrosti, te beskrajne ljubavi prema domovini i hrvatskome narodu moga tate, ali i svih branitelja. Saznavši ovu priču uzela sam košulju, stavila je na vješalicu i objesila na počasno mjesto u ormaru gdje će me podsjećati na žrtvu danu za našu slobodu, jer kao što je tata rekao: ova košulja je vrednija od svih ostalih s dna ormara.

III. NAGRADA

Naslov: „Uspomena na jednog dječaka“

Autor/ica: Lorena Filipović

Baka i deda su meni i sestri uvijek govorili kako smo mi njihovo najveće blago. „Djeca su blagoslov i uvijek je lipo kad ih je puna kuća“ kazala bi baka. „Bako, pa zašto onda ti i deda niste imali još djece? Zašto je tata jedinač?“ upitah ju. Ona se zagleda u bijeli zid pored vrata i oči joj se zacakle. Nije mi bilo jasno što sam krivo rekla. A kako bih i znala sa svoje, tada, četiri godine? „Tvoj tata ima bracu i seku, samo su oni na nebu srce, znaš?“ Tek mi tada ništa nije bilo jasno.

Godine su prolazile, a ja sam rasla i polako saznavala istinu o tragedijama koje su zadesile našu obitelj. Djevojčica je umrla netom nakon poroda '83., a dječak? Njegovu sam sliku često viđala u vitrini u dnevnom boravku, u okviru kraj televizora i na crnom mramoru koji je sačinjavao njegov spomenik kraj uske stazice Račinovačkog groblja. „Eto, tu je saranit tvoj čika.“ Rekao je deda u suzama, rukom milujući fotografiju rumenog dječaka u bijeloj košulji. Nikada dotad nisam dedu vidjela da plače, iako je od tragičnog događaja prošlo mnogo, mnogo godina. Uvijek me bilo strah pitati što mu se zapravo dogodilo, kako ne bih rastužila dedu i baku. Nisam mogla podnijeti da odrasli plaču. Znala sam slučajno čuti pokoju riječ o tome kad bi deda razgovarao s nekim od odraslih: „Ne prođe veče' da se ne pomolim za Hrvoja. Jel mi vjeruješ da od te '95. nisam leg'o u krevet da ne pomislim na njega?“ Ozbiljnost i hladnoća u njegovu glasu u meni su izazivali jezu. Ove godine je 25. godišnjica čikine smrti. Prije nekoliko mjeseci, odlučila sam susjedu pitati da mi ispriča sve detalje tog kobnog događaja koji je obilježio živote svih mještana tada. „*Bilo je proljeće, 3. svibnja '95., sjećam se ko da je juče bilo. Znam da je sjalo sunce, srida popodne. Tih dana sve je bilo u znaku operacije „Bljesak“, koja je započela dva dana prije. Naša je vojska bila mobilizirana u domu, u strahu od odmazde. Mislili smo da će JNA napast iz Srbije na istočnoj granici uz same Račinovce. Tvoj djed Iva je taj dan bio u Đurića u zapovjedništvu, a baka Marica ko baka Marica, tog popodneva se umarala radeć koješta oko kuće. Tata ti je došo iz škole, bacio torbu i odma izletio na igralište tu priko puta kuće. Bilo je puno djece, više se i ne sjećam. Čika Hrvoje i teta Violeta bili su najmlađi od svijuu, a opet su se svi volili igrat s njima. Čiki je tad bilo devet ipo godina. Kako je on jako volio s dedom radit oko kuće, često je znao dolazit i kod nas pomoć. Baš mi je to jutro reko „Kajo, zovi me tamo pridnoć kad budeš krenila u štalu, oču ić s tobom.“ Mislim si, dite drago, kud ćeš ti u štalu taki mali da se nasmradiš! Al ne, on uporan, oće pa oće. Dugo se s igrališta čula vriska djece koja su u igri uživala ko da uopće nema rata. Bili su bezbrižni, veseli i razigrani. Do nji je došlo par momaka iz doma, od možda dvadesetak godina. Svaki je bio u uniformi, a jedan je sa sobom nosio i pušku. Neki momak iz Podgajaca, kažu, ne baš tako jak ni visok. Pod kapom mu je virila smeđa kosa, a ponosno je nosio i brčiće, ko pravi! Djeca su svu svoju pažnju usmjerila na momka s puškom koji ju je ponosno pokazivo i hvalio se kako je hrabar vojnik, iako je zapravo bio neiskusian. Okupili su se oko njega, a on im je pokazivo di je koji dio puške i kako se poteže okidač, misleć da nije napunita. Ne mogu ti to objasniti, al ko da sam imala neki loš predosjećaj. Sve mi je bilo nješta čudno. Zvonko je krenio u dom i vratio se jer je zaboravio kapu. Sjeo je na stepenice da zaveže pertle, a ja sam izlazila iz kuće s kantom vode i obuvala se da odem do ljetne kujne. Imala sam još nekog posla pa je valjalo već i u štalu. Pomislim, šta ću, morat ću zvat onog malog kristuša, inače će se naljutit. Ne znam kako da ti to opišem, al baš tad nisam mogla potrefit da obujem tu jednu klompu. I krenem, i krenem pa se privrne, i tako tri, četiri put. Ma kažem ti, sve je bilo čudno. Odjednom je nješt puklo. Zvonko i ja smo se pogledali. „Jesi ti čuo ko da je nješt puklo?“ pitala sam ga. „Ma to se djeca budalasta igraju, ko zna šta rade.“ Malo me smirio njegov odgovor, al mi je svedno srce počelo lupat ko ludo. Bilo je nješta u vrištanju te djece što više nije zvučalo razigrano i veselo. Istom je tvoj tata otvorio vratašca i uletio u naše dvorište zadihan i zabezeknit: „Zvonko... onaj bog... upuco ga je... sunce mu... onaj bog je upuco Hrvoja!“ Od tog trenu sve se odvalo u sekundama. Ja sam odletila Marici u dvorište da joj kažem šta se desilo, a tvoj tata i Zvonko su uzeli Hrvoja, stavili ga u auto i krenili pravac za Županju. Putem su uskupili djeda koji je Hrvoja uzeo sebi na ruke. Baka Marica i ja smo kod kuće plakale pod križom na koljenima i molile, tresući se čekale da nam jave šta je s njim. Prošlo je već vazdan vremena, pa sam uzela telefon i okrenila broj strine Katice iz Županje da vidim šta se dešava i jel Hrvoje dobro. Telefon je odzvonio skoro do kraja, a onda je ona podigla slušalicu. Panično sam ju pitala zašto nam niko ništ ne javlja, a*

ona se slomila: „Pa zar vi niste čule? Mali Hrvoje je umro još na putu za Županju. Kad su stigli na hitnu, već je bio mrtav. Kažu... kažu da je umro Ivi na rukama.“ Isprva sam zanimala od šoka, a ona je nastavila: „Zoranu su dali nešto za smirenje, on je sve vidio. Kaže da se Hrvoje prvo bio ustao kad je pogođen... pogledao je nijemo u Zorana pa se okrenuo desno prema Violeti i onda pao na zemlju i sklopio oči. Nije imao šanse jadničak...“ zaplakala je gorko u slušalicu. Sve šta se dešavalo iza toga, sarana i ostalo mi je u magli. Mislim da je bolje da se toga i ne probam sjetit, previše boli. Tvoj čika bio je savršeno, jako veselo dite. Svi su ga u selu volili i vječito je odo šorom i divanio s ljudima taki mali, pa kako im onda ne bi prirasto srcu. Znam da ga je baka uvijek morala ganjat kad ručak bude gotov, jer nikad nije bio kod kuće. Mislim da je cilo selo te godine obavila crnina.“ U šoku sam gledala susjedu dok je polako brisala nekoliko suza s lica. Prvi puta u životu u glavi imam sliku svoga strica kao osobe koja je živjela kao i ja, osobe koja je mogla imati predivan život, ali nije bilo suđeno. Gledam nijemo na igralište koje je i dalje na istom mjestu, preko puta kuće. Stara vrba pravi hlad nad velikom livadom, a voda iz česme... teče... i teče.

Iste večeri ležala sam u krevetu i razmišljala o svemu. Nikada nisam upoznala strica. Što bi bilo da nije bilo rata, da mladići nisu sa sobom nosili puške i da je moj čika živ dan danas? Imao bi 35 godina, vjerojatno bi bio oženjen. Oženio bi se tek u tridesetima, sigurno. S njegovom bih se ženom odlično slagala, a zasigurno bi oni imali i dvoje, troje djece. Tako bi u našoj kući za blagdane uvijek bio žamor i veselje. Mislim da on ne bi išao tatinim putem i završavao fakultete, ostao bi s dedom na selu i bio vrhunski poljoprivrednik. Bio bi veseljak kao i moj tata, u to sam sigurna. Iako ga nikada nisam vidjela i pružila mu ruke, moj stric Hrvoje živi u mojim mislima svakoga dana.

POHVALJENA PRIČA

Naslov: „Slovo na papiru“

Autor/ica: Rea Matoković, učenica 3. k razreda

Čovjek je čovjeku vuk! Junak ove priče iskusio je to bolje nego itko. Istrgnut iz djetinjstva, iz svog doma, iz grada koji je volio više od ičega, u kojemu su utkani njegovi korijeni, početci... optimistično se nadao da će u njega biti utkani i njegovi posljednji dani. Marko je bio jedan sasvim prosječan adolescent. Završavao je četvrti razred gimnazije i spremao se za prijemni iz medicine. U vrijeme kada nije učio Marko je rado vrijeme provodio s prijateljima, odlazio na koncerte Bijelog dugmeta i igrao nogomet. Bio je poprilično popularan u društvu i imao je mnogo prijatelja. Najbolji su mu prijatelji bili njegov prvi susjed Dušan i razredni kolega Zlatko Malić, poznatiji kao Mali. Njih trojica, iako najbolji prijatelji, bili su potpuno različiti. Dušan je bio godinu dana stariji od Marka i studirao je pravo. Mali nije imao velikih ambicija ka fakultetu. Bio je veseo, razigran mladić koji je uvijek nosio svoju gitaru i svirao za društvo pored rijeke u toplim ljetnim noćima. Poslije gimnazije želio je preseliti u Zagreb i postati rok-zvijezda. Njegov otac, Ivica, imao je pak skroz drugačije planove za Malog. On je smatrao da Mali treba ostati kod kuće i pomagati u poljoprivredi od koje su živjeli. Marko je, rekli bismo, bio nekakva mješavina Dušana i Malog. S Dušanom je dijelio ljubav prema knjigama i učenju, a s Malim prema glazbi i zabavi. Nikako ne bi mogao odlučiti koji mu je draži. Bila je godina 1991. Dani su postajali duži i topliji, što je značilo povratak na trening nogometa i više druženja pored omiljene im rijeke. Dušan je kao uzoran student *očistio* semestar pa se i on mogao priključiti ekipi i sve je postajalo još bolje. Jednog dana po povratku s večernjeg treninga Marka su dočekala zabrinuta lica ukućana koji su pratili Dnevnik. Otac je ugasio televiziju i tiho ga pozvao da sjedne. „Marko, sine, kao što si možda čuo na vijestima ili u školi u našoj zemlji počinju se događati jako ružne stvari. Radi tvoje sigurnosti, majka i ja ne želimo da više provodiš vrijeme s Dušanom kao i da obilaziš velika okupljanja ili odlaziš na nogomet. Znam, sine, da ti to možda teško pada, ali najbolje je tako. I tako se približava prijemni i moraš se *fokusirati* na to.“ Marko nije mogao vjerovati svojim ušima. „Samo malo, nisam siguran da vas razumijem, kako mislite da ne provodim puno vremena s Dušanom pa cijeli život slušam samo *ugledaj se na Dušana, uči kao Dušan, kako je ovaj Dušan fino dijete...* Što je sada ovo???” Tata ga je pogledao s nekom teškoćom i izustio: „Sine, na žalost svih nas, već duže vrijeme događaju se ružne stvari, rat je pred vratima. Nisam htio prekidati tvoju mladost i želio sam te poštediti svega koliko sam mogao, ali barem dok se situacija ne smiri klonit ćeš se tog malog. Njegova obitelj ne pripada ovdje i vrlo brzo će oni preko rijeke.“ Marku je ovo bilo previše. Nikada nije imao sukob s ocem i poštovao ga je iznad svega, ali osjećao je kao da otac priča na nekom stranom jeziku koji nije razumio. Zašto bi Dušan morao preko rijeke pa on studira u Zagrebu, postat će odvjetnik?! Njegova obitelj pripada ovdje! Zaspao je tu večer s hrpom pitanja na koja nije imao odgovor. Prošlo je neko vrijeme i sunce je tih dana jako grijalo, vijesti s televizije i radija postajale su sve gore. Treninga i koncerata više nije bilo, prvi su susjedi bili u svađi, a čak je i prijemni postajao upitan jer se stalno pričalo o nekoj mobilizaciji. Po povratku iz škole Marko je zatekao uplakane majku, baku i oca koji je koračao po sobi krajnje nervozno. Omotnica je stajala na stolu. Omotnica s imenom Marko. Znao je što je to, Mali ju je isto dobio. Znao je, ali i nije znao zato što čovjek ne može nikada potpuno znati niti se pripremiti za takve stvari. Sada on nije više bio Marko dijete, nogometaš, student, budući doktor. Sada je bio Marko, hrvatski vojnik. Prvi dani obuke bili su teški. Pušku je bilo teško nositi, a narednik Brko ih nije štedio. Mali je bio s njim pa mu je to olakšavalo barem malo, ali njemu je to padalo još teže jer Mali nije bio stvoren za vojnika, on je bio umjetnik. Umjetnik, čiju je gitaru zamijenila puška, a pjesmu zvuk metaka. Nakon nekog vremena Marko se prilagodio, ipak je bio sportaš pa mu barem taj dio tjelesne sprema nije teško padao. Uskoro su raspoređeni na prva ratišta. Otišao je kući na vikend da se pozdravi sa svojima te se subote ujutro rastao s Dušanom. Obojica su sada znali tko su. Oni više nisu bili samo djeca, samo susjedi, sada su bili različitih nacionalnosti. Samo dvije različite riječi na rodnom listu očigledno su bile ponor između njih koji je u očima svih bio previše. Marko nikad nije vjerovao u to. Nije ni Dušan, ali kao najstariji sin u obitelji bez oca morao je odvesti majku i sestre tamo gdje je bilo sigurnije jer se u rodnom gradu više tako nisu osjećali. Malo je reći da su na rastanku plakali, ali vojnicima suze nisu dozvoljene pa o tome ne treba ni pisati. Rukovali su se, poželjeli si sreću i muški odvojili svatko na svoju stranu. Ratište je za Marka i Malog bilo strašnije nego u najgorim noćnim morama. Bojali su se, ali su to skrivali jer nitko

pored sebe ne želi kukavicu kada zagusti. To je bilo gore i od samog neprijatelja. Mali je ponio gitaru, ali pjesme koje je svirao nisu više isto zvučale. Sada su pjesme o ljubavi zamijenjene onima domovinske tematike. Ipak, umjetnik je umjetnik, a pjesma je pjesma. Vijesti koje su slušali na malom prijenosnom radiju bile su više nego loše... *nestali, bomba, srušeni, zarobljeni, UNPROFOR, poginuli...* Teško je i zamisliti što se događalo u glavi jednog dvadesetogodišnjeg mladića u tim trenucima. Marko nije bio isti. Bojao se za svoju obitelj, ljutio se na Dušanov narod koji im je ovo priuštio. Trzao se po noći u onih nekoliko sati odmora koje je imao. Prve su pahulje pale, palo je i puno glava. Mali je jednog hladnog dana poslan u akciju. Tog hladnog dana ispucani je metak ostavio Ivicu bez sina, Marka bez prijatelja, a gitaru bez zvuka. Tog je dana Marko izgubio zadnju dječju nevinost, zadnji san i zadnji osmijeh s lica. Život više nije bio isti. Godine su prolazile, bilo je boljih i gorih dana. Marko se istaknuo u vojsci i pozvan je u završnu akciju. Kako je on sada bio prvenstveno vojnik, to ga je ispunilo ponosom. Želio je osloboditi zemlju, grad, rijeku i ispoštovati uspomenu na Malog. Otišao je, oslobodio ju je i gledao postavljanje barjaka na vrhu planine. Toga dana kada se vratio kući prvi je put vidio oca kako plače od ponosa, od olakšanja, od zahvalnosti. Njegov jedinac vratio se kući, država je slobodna, njihova i sve je opet u redu. Ili nije? Može li razbijena čaša iako zalijepljena biti ista kao prije? Dušan je zvao često dok ga nije bilo. Pitao je za njega i Malog, plakao za Malim i nudio pomoć njegovim roditeljima. Otišao je u neku zemlju zapada, završio fakultet i navodno mu dobro ide. Slao je i dosta novca za obnovu grada te pomogao dosta sugrađana. Marko se veselio njihovom susretu. Ipak je on bio njegov prijatelj. Ponor ti ne može ništa ako u njega ne skočiš, a oni pametni možda izgrade i most pa se ponovno spoje. Marko je na koncu upisao medicinu i postao liječnik interne medicine. Bio je uspješan. Život je išao dalje. On ide i bez pitanja. Tko je spreman ide s njim, tko nije svejedno ga povuče i ne pita. Kasnije kao obrazovan čovjek mnogo je razmišljao o ratu. Pitao se uvijek jesu li slova na papiru koja nas razlikuju doista toliko bitna da unište živote, prekinu djetinjstvo i prijateljstva?! Pitao se i tko su oni koji smatraju drugačije i s kojim pravom to rade?! Oženio se dobrom ženom, Dušan je došao sa zapada da bude uz njega i zaplakao.

POHVALJENA PRIČA

Naslov: „Glas šutnje“

Autor/ica: **Toni Krolo, učenik 4. razreda**

Zima...

Jutro se budi nad dolinom posutom svjetlucavim injem. Grane se uvukle od studeni, trava se gotovo ne vidi od leda koji ju je prekrrio. Priroda mirna i tiha, spava pod ledenom posteljom. Tek se naslućuje blagi obris seoskog puta.

U blizini čuju se koraci...

Pete ženskih čizama klapkaju u jednakim razmacima, sviraju melodiju nekako žalosnu i sumornu. Koraci su sve bliže i bliže, magla otkriva lik starice zaogrnutu crnim kaputićem. Pažljivo prolazi zaleđene lokve na putu...

„Ah...“ Začuje se uz zveckanje križića na krunici koju je nosila u rukama koje su joj simultano izletjele iz džepova kaputa.

Poskliznula se... Spretno je izmaknula padu i nastavila šaputati molitvice putem do crkve....

Nedjelja je.

Starica do crkve moli krunicu i nada se da će tako nagovoriti nebo da joj otkrije gdje leži tijelo njezina sina kojeg je izgubila devedesetih godina.

Opet se uspjela sabrati... Gleda onaj isti put kojim je prolazila sa sinom dok je bio dijete... Prisjeća se trenutaka i situacija koje joj spontano dolaze u misli... Gdje joj je sin pita se već tri desetljeća. Šute naši, šute njihovi, šute zločinci, a što je najgore i nebo odbija odgovor. Neki su joj rekli da je odveden u logor. Jedni da je u masovnoj grobnici. Drugi pak da ga je ubio jedan iz susjednog sela. Zna da je viđen kad su pristaše svetosavlja i Velike Srbije ušli u selo.

Prave istine još nema... Oči joj se napune suza.

Možda je i bolje da ne zna kako su ga u selu mučili dok mu duh nije napustio tijelo. Tri dana bio je pod palicama i batinama, a onda su ga dokrajčili metkom. Tijelo mu je nekoliko dana ležalo uz seoski put... Onda su ga bacili u rupu i prekrili zemljom. Kako bi to izdržala?

Suza iz staričina oka spustila se niz naborani obraz i pala tamo uz seoski put, pade na travku okupanu injem, onda na hladnu zemlju. Nakvasi grob mučenika slobode.

Jadna starica nije niti svjesna da njezin sin leži pokraj puta kojim onda svake nedjelje ide do crkve. Tu je tijelo njezina sina pronašlo smiraj i odmor od zla ovog svijeta.

Dobro znaju zločinci da je tu pokraj puta...

Šute naši, šute njihovi, šute zločinci.

Majka vapi da nad grobom sina svog isplače dušu koja pati već trideset godina.

Starica majka svake nedjelje prođe kraj sina svoga ne znajući da je tu.

Samo za jedno ona moli da prije smrti nađe svoga sina i dostojno ga pokopa.

Ali šute naši, šute njihovi, a zločinaca sve više...

I šute..

POHVALJENA PRIČA

Naslov: „Misa“

Autor/ica: Amalija Danjek, učenica 3. f razreda

Probudili su me isprekidani rafali strojnica nedaleko od kuće. Mislio sam da sanjam jer je zvuk bio kao iz ratnog filma. Ubrzo su pucnji utihnuli, a kroz pitomo nedjeljno jesensko jutro raširio se strašni zvuk sirene, komešanje i uzvici: „Uzbuna!“

Sestra na krevetu do moga, zbunjena i u panici, uzviknula je: „Ivice, što je to?“ Ja, kao stariji brat, trebao bih znati što se događa, no zatečen sam. Promrmljah: „Lezi na pod!“ Brzo sam ustao i približio se prozoru sa spuštenom zelenom rolo zavjesom. Pažljivo sam podigao zavjesu samo za centimetar i provirio. A joj, vojnici zauzimaju borbene položaje! Gotovo oči u oči, na udaljenosti od 30 metara, iza hrpe bijelih vreća između dviju zgrada ugledah vojnika s mitraljezom. Još po jednog na središnjem prozoru svake od zgrada, i to na trećem katu. Spremni su, ali ne pucaju. U pozadini na platou u zrak se dizao dim, oživjela je do tada spuštena cijev tenka.

„Ivice, što ćemo?“ zavapila je sestra. U isti tren zapucale su strojnice, ali i mitraljezi sa zgrada. Uplašen viknuh sestri: „Ankice, bjež'mo!“ U kuhinji smo shvatili da se nalazimo u prostoru unakrsne vatre. ZNG je krenuo u zauzimanje vojarne iz naših vrtova iza kuća, a JNA je uzvraćao. Kuda ćemo, što ćemo? Kuhinja je preblizu vojarne, idemo u šupu, to je malo dalje. U šupi je pucnjava još jača, čuju se i ispaljeni minobacački plotuni upućeni prema vojarni. Sve se odvija u nekakvom ritmu. Isprepleću se pucnji strojnica ZNG i odgovor mitraljeza JNA, a najjače bubnjaju naša srca u mukama panike. Kako pobjeći od svega? U trenutku zatišja začujemo glas: „Djeco, gdje ste?“ Sestra tiho primijeti: „Ivice, susjed Zvonko nas zove.“ I da, susjed Zvonko nas je pozvao da se sklonimo u njihov podrum. Čekali smo priliku da pucnjava zastane. Sestra se u trenutku sjetila: „Pa vreću nismo uzeli!“ „Koju vreću?“ upitah, a ona nastavi: „Mama je spakirala vreću s nešto odjeće, novcem i fotografijama kao da je znala što će biti. Bez toga ne smijemo ići, što će nam mama reći?“ Vratio sam se u sobu po vreću moleći Boga da ne zapuca. Sestra me je čekala uza zid kuće u dvorištu tik do prolaza prema susjedovu podrumu. Nije bilo lako proći između kuća u direktnom vidnom polju mitraljesca s trećeg kata zgrade. Susjed Zvonko nam je i tu pomogao. Pratio je kretanje vojnika i dao nam znak da pretrčimo. Slijedili su pucnji, proparali travu u dvorištu, odbacili kamenčiće i zemlju. Sestra je briznula u plač, u trenu je shvatila da smo mogli poginuti. Susjeda Maca u podrumu ju je odmah zagrlila i tiho zaplakala zajedno s njom. Pitala je: „Djeco, gdje vam je mama?“ „Na misi,“ uzvratismo, „godišnjica je tatine smrti.“ „Djeco, pa vi ste goli i bos!“ Ja u pidžami, a sestra u spavaćici, oboje u natikačama. U strahu nismo razmišljali o odjeći i obući. Susjeda Maca zagrnula nas je deka, a sestri su dobro došle i hlače iz vreće koju smo ponijeli.

Pucnjevi su u podrumu bili prigušeni, tiši i udaljeniji. Prorijedila se prvotno intenzivna paljba s objiju strana. Kasnije se činilo da jedna osoba pucnjevima strojnice iz vrtova kuća provocira, a da JNA mitraljeskim rafalima iz zgrada uzvraća po crijepu kuća. Jako smo se uplašili snažnih topovskih pucnjeva. Onaj je tenk sada izišao iz vojarne i počeo gađati kuće redom. Jeza nas je prolazila kad bismo čuli da je tenk zastao i pomicao kupolu. Zvuk je bio poput navijanja stare „vekerice“, ali mnogo glasniji, potom kratka tišina i na kraju pucanj. Nismo znali čija je kuća meta. Bilo je to u našoj blizini, možda na udaljenosti od samo dvadesetak metara, kasnije i u daljini. Odjednom, prolomila se snažna eksplozija. Susjed Zvonko brzo se iskrao iz podruma. Nije mu vrug dao mira, prošao je on Drugi svjetski rat, Križni put i neka tamnovanja, imao je hrabrosti. Susjeda Maca brinula je za njega, a sestri i meni u mislima je bila samo naša majka. Što se događa u crkvi?

Susjed se vratio u podrum garavih ruku i zbunjen zaustio: „Mogli smo izgorjeti!“ „Kako?“ upitala je Maca. „Draga moja Maco, novine što smo držali na ormariću u dnevnoj sobi pogođene su zapaljivim metkom. Eto, zahvaljujući Božjoj providnosti, kao da sam predosjećao nešto, uspio sam te zapaljene novine baciti kroz razbijen prozor. Vidite, stare kuće ruše tenkom, a nove gađaju zapaljivim mecima. E, i ona jaka eksplozija... još je vidljiv trag na nebu, dignuta je Barutana.“

Povremenu paljbu slušali smo tijekom dana više u daljini nego u blizini, sve do večeri. Susjed Zvonko iz podruma je izašao pred kraj dana i brzo se vratio. Učinilo mu se da je vojarna zauzeta jer je vidio da u nju ulaze ljudi u uniformi, ali i civili. Kuće u ulici uništene su. Uzbuđeno je nabrajao redom čija je kuća pogođena tenkovskom granatom, a čija je spaljena zapaljivim metkom.

Sestri i meni nije bila važna kuća, brinuli smo gdje je mama. Nije nam bilo jasno zašto se ne vraća iz crkve kada su vojarne zauzete. Progonjeni tom tjeskobnom mišlju zapali smo u nemiran polusan sjedeći cijelu noć u podrumu. Čim je svanulo, izašao sam iz podruma. Vidio sam ulicu, vojarnu, našu kuću... Shvatio sam da su mete tenka bili nadvoji, metalne traverze iznad prozora starijih kuća koje su se kod pogotka cijele raspale. Naša kuća pogođena je u nadvoj baš onog prozora s kojeg sam ja u zoru promatrao što se događa. Sada se prljava zelena rolo zavjesa nazirala među komadima cigle i krhotinama stakla. U sobi uništen namještaj, tragovi šrapnela granate posvuda, sve u prašini i perju... U razrušenoj kući jedva sam uspio pronaći nešto odjeće. Brzo sam se odjenuo i uputio prema crkvi. Išao sam istim putem i u isto vrijeme kao i mama dan ranije, putem kojim smo svi kao obitelj nebrojeno puta prije prošli. Ipak, ovaj je put sve bilo drugačije. Hodao sam sam, olovnih nogu, neizvjesnost mi je pritiskala prsa. Činilo mi se kao da onaj koji hoda nikad duljim putem do crkve nisam ja. Ništa nije stvarno, ovo se ne događa meni, nama... Zaglušeni ušiju osjećao sam pulsiranje krvi u sljepoočnicama. Gledao sam u strahote jednodnevnog ratovanja u gradu, šrapnelima topovskih granata okrhnutе fasade kuća, ogoljele krovove, polomljene grane starih kestena u centralnom bjelovarskom parku... Crkva se iz parka činila neoštećenom. Ušao sam na sporedna vrata kroz prostor župnog dvora i spazio da su razbijena sva prozorska stakla i vrata koja iz hodnika vode na crkveno dvorište i prema sakristiji. Uputio sam se do velikih dvokrilnih hrastovih vrata, sada u triješču. Zastao sam vidjevši tragove krvi na podu, a stopala teških nogu kao da su se zalijepila za crkvene pločice. Gledao sam ima li koga. Župnik je lopatom za snijeg skupljao krhotine stakla na hrpu. Prišao sam mu teškim korakom i upitao nekim tuđim glasom: „Gospodine župniče, mama mi je jučer otišla na jutarnju misu i nije se vratila kući?“ „Je, tri žene su poginule ovdje, za jednu znam koja je, a za druge dvije nisam siguran koje su“, župnik je uzvratio, prazno i kao bez osjećaja, te dodao: „Odvezene su na patologiju u bolnicu.“

Hodao sam prema bolnici skoro nesvjestan riječi koje sam čuo. Nastavio sam usput uočavati posljedice razaranja. U glavi sam vrtio riječi koje je mama izrekla nekoliko dana ranije vidjevši na TV-u ženu koja je poginula u vlastitom dvorištu: „Pa žena je poginula na svome!“ Istovremeno sam se uvjeravao da je mama vjerojatno ipak negdje na putu kući. U krugu bolnice, na putu do patologije, zaokupila me misao da u bolnici često nismo ni bili, zdravlje nas je, hvala Bogu, služilo. Prateći putokaze, stigao sam do Odjela patologije. Ugledavši maminu cipelu pred metalnim ulaznim vratima, slabašni tračci nade za koje sam se hvatao rasplinuli su se kao dim na vjetru. Sve mi je bilo jasno: „Mila moja majko, pa ti si poginula u crkvi!“

POHVALJENA PRIČA

Naslov: „Rastanak“

Autor/ica: **Kristina Vlašić, učenica 4. razreda**

Znao je Miho da su i drugi u selu imali braću i sestre, ali opet nitko nije bio kao njegov brat Ivo. Miho, tek 16-ogodišnjak, bio je mladić pomalo nesiguran i slabašne građe. Unatoč surovim prilikama 80-ih godina u dubrovačkom primorju, to i nije bilo tako strašno jer je on iza leđa imao Iva, sto kilograma teškog i još dva puta toliko visokog brata, kršnog i vrijednog Primorca kojeg su svi u selu znali i poštovali. Bio je devet godina stariji od Miha pa je on na njega gledao kao na zaštitnika, najboljeg prijatelja, uzora.

Ali i tvrdoglav je bio taj njegov Ivo. Svi su išli iz sela zaraditi novce i osigurati bolju budućnost, ali ne i on. „Ja nikad odavde otići neću“, stalno je ponavljao pa bi zadovoljno zasukao rukave i motikom obrađivao komad svoje zemlje. Nije tu bila riječ o inatu ili zadržanom ponosu. Naprotiv, bila je to ljubav prema svome zavičaju. Često je njegov pogled znao zalutati negdje na granici između stvarnosti i sanjarenja promatrajući krš i nebo iznad Primorja. Miho, kad bi se kasnije u magli vremena prisjećao svoga brata, vidio bi Iva naslonjenog na maslinu, pripaljene cigarete, kako gleda lozu i polja ispred sebe sa širokim osmijehom. Udahnulo bi punim plućima i govorio o svojoj Hrvatskoj: „Pogledaj, mali, ovaj raj na zemlji.“, znao mu je pričati zaneseno Ivo, pun nekog pjesničkog zanosa zbog čega su ga, između ostalog, i sve djevojke voljele.

A onda je jedna jesen sve promijenila. Došao je dan kada su muškarci iz sela dobili poziv koji se ne odbija. Zvala ih je Hrvatska u pomoć. Dan kada je Ivo, kao hrvatski branitelj, napustio svoje selo, dan je kada je Miho odrastao. To je dan kada je Ivo za njega, od zaštitnika i uzora, postao simbolom jedne ljubavi, jednog rata. Simbolom jedne domovine dovoljno male da poznaš svaki kamen, svaku šumu i rijeku na njoj, a opet dovoljno velike da je se nikad ne zasitiš.

U selu se već danima šušalo i šaputalo. Svi su šutjeli, ali i slutili što se sprema. Primijetio je Miho kako majka zamišljeno radi, neumorno izmišlja poslove po kući da ne bi ostala sama sa svojim mislima. Otac se primirio i satima bi znao gledati kroz prozor u neke daljine. U očima i pokretima očitovale se jedna zabrinutost, sjeta, ali i odlučnost. Malo su ti poštene seljaci međusobno govorili, ali sve se moglo iščitati iz pogleda i teških, od zemlje ispucalih ruku. Duga, napeta tišina Miha je sve više brinula. Zla slutnja i strah pred nepoznatim uvukli su se tih dana seljanima u kosti. Osim Ivu. Promatrao bi Miho potajno brata i čudio se novom žaru kojim je zračilo njegovo lice. Gorljivo bi počeo pričati o običajima primorskim i junacima narodnim junačkoga srca. „Ne damo mi da nam oduzmu boje i mirise procvjetalih grana ružmarina. Neće nitko dirati u ritam našeg mora i zvukove gajdi i gusli nakon umornog rada u predvečerje.“ Tako bi on govorio sve oštrije, odlučnije, ljuće. I ostalo je urezano Mihu u sjećanju kako je dan prije odlaska Ivo dugo u noć ostao budan i čitao. Pročitao je Miho šaputane stihove s bratovih usana:

„Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim,
i brda joj i dol;

Gdje raj da ovaj prostrem, uzalud svijet prosim,

I... gutam svoju bol!...“.

Svanulo je to jutro; nebo se namrštilo, more uzburkalo. Zvijeri su, gladne i puštene s lanca, počele bjesomučno napadati. Trebalo se obraniti. „Ćaća, idem. Vrijeme je.“ Spokojnog lica i čvrstog pogleda stisnuo je Ivo svoju pušku. Uz hrabro srce i čvrstu vjeru, to je bilo sve što je nosio u rat. U staroj, kamenoj kući nastao je muk. Zašutjela je majka, spustila umorne ruke uz tijelo, ali glavu podigla i čelo uzdignula do nebeskih visina. Mihu se na trenutak učinila kao skamenjena, samo je jedna krupna suza sporo klizila niz lice. Slučajnog bi prolaznika lako uvjerala u svoj mir, ali odavala ju je grčevito stisnuta krunica u ruci koja se tresla. Otac se nije bunio. Ispustio je samo jedan bolni uzdah promatrajući svog prvorođenca i znajući da će ga za koji trenutak napustiti odlazeći u paklene daljine. Posebne su niti, one čvrste, od javnosti skrivene, ali do groba sigurne vezale njih dvojicu. Pa kako i neće kad je Ivo njegova slika i prilika. Kako se oprostiti od sina i gledati kako korak po korak odlazi preko kućnog praga. Istog onog praga na kojem je, prije 25 godina, prvi put Ivo prohodao kao jednogodišnjak u pratnji svog ponosnog oca. I sada će ga, kao onda, on ispratiti, ali neće moći s njim dalje. Pridružio bi se i otac Ivu da mu čuva leđa, kao što je to radio svaki dan njegova života, da mu pluća nije zahvatila ona neman. Nijemo je tako stajao otac gledajući svog Iveka ponosno, ali tužno.

Pretužno. Prvi put je Miho u svojim 16 godina vidio tu ljudinu, svog krutog, šutljivog, ali strogog i pravednog oca kako se slomio. „Ćaća, moram joj pomoći i ja neću stajati mirno. Ti mi svoju kućicu čuvaj i zasviraj gusle kad najjače zaboli. Opet ćemo mi, ćaća, kolo zaigrati kad nam Hrvatska bude slobodna!“, prigušeno i s knedlom u grlu rekao je Ivo, a otac je zajecao nekim, do tada Mihu nepoznatim, krikom iskopanog iz najdubljeg čuvstva boli jednog oca prema svom sinu prvorodencu. Snažno se zagrlje otac i sin, jecajući i stišćući jedan drugog kao da se nikad ne žele ispustiti iz naručja. Ali jesu. Razdvojili su se jedan od drugog jer vrijeme je da Ivo napusti rodno gnijezdo da obrani napadnutu Hrvatsku.

Do Iвовog posljednjeg odlaska preko kućnog praga dijelio ih je još samo oproštaj s njegovim malim bratom Mihom. Vidio je Ivo kako se Miho sjaje oči, nešto od napunjenih suza, a nešto od ponosa kojim ga je često znao gledati. Svjestan je on da ga je Miho i ponešto idealizirao u svojim očima pa se sagnuo, obuhvatio rukama njegova mršava ramena i zagledao mu se u male, prestrašene oči. „Morat ćeš nešto obećati svom bratu... Ako se više ne budem vratio.“, zastao je i progutao veliku knedlu, a Miho se na te riječi trznuo i ukočio. „Obećaj mi da ćeš u životu biti onakav kakav sam ja u tvojim očima!“. Sabrao se Miho, zauzeo stav najponosnijeg mlađeg brata na svijetu, čvrsto stisnuo svog životnog uzora, vjernog zaštitnika, svog najboljeg starijeg brata Iva. „Obećajem!“, šapnuo je Miho, iako nije skroz razumio te riječi, a još je manje slutio da će mu upravo one postati životnim ciljem i vodiljom.

Sjeća se Miho kako je Ivo zakoračio preko kućnog praga s puškom na leđima. Otvorivši vrata, škrto, jesenje sunce zabljesnulo je Mihu ravno u oči i nejasan mu je bio lik brata Iva. Zbog zraka koje su mu smetale nije sasvim siguran, ali mogao bi se kladiti da se Ivo smijao. Ostavio je iza sebe oca slomljenog na stolici, majku sa Zdravomarijom na usnama i mlađeg brata koji je od tog trenutka shvatio što je rat. U svečanoj tišini, puna nekog tužnog ponosa, ispratila je obitelj Iva pogledom. Promatrali su kako jesenji vjetar raznosi dim njegove cigarete i raspršuje im posljednju uspomenu na njihovog sina prvorodunca i starijeg brata – Iva.

U rano jesenje poslijepodne, na pragu jedne stare kamene kućice, zakoračio je nesigurno jednogodišnjak, praveći svoje prve korake. Iza leđa ga je pratio i čuvao njegov otac Miho. „Ma, pogledaj ti našeg Iva!“, rekao je raznježeno i veselo Miho udovici, svojoj majci.

Kasnije u predvečerje, došuljao se Miho, čovjek u zrelim godinama, u jednu usamljenu sobicu na katu i posegnuo za knjigom na stolu. Zavalio se u krevet pomalo nesigurno i otvorio prve stranice prašnjave knjige. Promatrajući taj prizor, staroj udovici na trenutak se učinilo kao da vidi svog Iva kako, nakon dugog rada u polju i u dimu cigarete, zaneseno čita, a s usana se moglo čuti:

„Tek kad mi jednom s dušom po svemiru se krene,

Zaorit ću ko grom:

O, gledajte ju divnu, vi zvijezde udivljene,

To moj je, moj je dom!“

POHVALJENA PRIČA

Naslov: „Dolor, doloris, m.“

Autor/ica: Marija Bošnjak, učenica 3. razreda

Svanu novo jutro. Sve je bilo kao jučer, ali od jučer je prošlo tisuću godina. Čitav jedan život. Jučer se Doloresin život u potpunosti promijenio, ali i ona je promijenila jedan. Imala je 18 godina, majku, oca i brata. Luka. 13 godina. Živjela je u Vukovaru. Skupljala je citate iz knjiga koje je čitala i prepričavala ih majci. Knjige je obožavala i osim njih, prijatelja nije imala. Tu i tamo kojeg poznanika. Najviše je voljela biti sama, ali ne i usamljena. Bolje uvijek sam nego nikada. Moglo se reći da je bila zatvorenija osoba, introvert. Više od svega je voljela mir i slobodu, tako da se, kada je došla '91, njezin svijet poljuljao.

Probudila se u petak u 6 ujutro, kao i inače, no ništa nije bilo kao i inače. Roditelji su brzinski spremali kovčege i zalihe hrane. Nije razumjela što se događa, nikakav izlet nisu planirali. Umjesto da se sprema za školu, koja joj je bila važna, pogotovo ova godina jer je maturantica, bila je izbezumljena. Kada je upitala što je posrijedi, odgovoriše: „Došli su.“ Dalje nisu trebali ništa govoriti. Znala je. Moraju bježati. Kada svi zajedno izadoše iz kuće, vidješe da se na kraju ulice polako formirala kolona. U njoj stajaše prognanici, Hrvati, a sa strana srpski vojnici. Pretresali su Hrvate. Krajčikom oka je vidjela, jer se bojala podići cijelu glavu, kako vojnici diraju žene i djevojke na pomalo nedoličan način. Uplašila se, više za majku nego za sebe. Znala je da će obje u tom trenutku osjetiti sram, a ona neće moći učiniti ništa da to spriječi. Prodoše pretres. Sve bijaše u redu, hvala Bogu. Skrenuše prema autobusu koji je vozio Hrvate na sigurno mjesto. Znala je da nije tako i da zadnji put vidi svoj grad. Ne zato što će ona umrijeti, nego zato što njenog grada više neće biti. Bar ne onakvoga kakvim ga pamti. Zato je stala, okrenula se i gledala dok ju Luka nije povukao za rukav, jer je bus polazio. Nakon nekog vremena, jer vrijeme nije bilo bitno, stigoše u Županju. Trebali su biti smješteni u lokalnim kućama. Dok stajaše na cesti, Luka je odlutao do obližnje vojničke prikolice koja je pripadala Srbima. Počeo je premetati po stvarima, no jedan vojnik ga opazi. Iz čista mira, bez ijednog povika, ispalio je metak u Luku. Pao je ničice pored prikolice. Čuvši pucanj, Dolores i roditelji se skamenjeni okrenuše i opaziše Luku koji ih je tražio pogledom. Kada su im se pogledi sreli, zatvori oči i pade po zadnji put. Otrčaše do njega, ali prekasno. Držali su ga u naručju i ljubili, kao kada se rodio. Ljutnja, bol, tuga-sve se miješalo. Otac, koji je znao da u ovakvim situacijama treba sačuvati hladnu glavu, odvuкао ih je u stranu i rekao da se smire. Dolores i majka jecaše gledajući za Lukom. Vojnik, ako se on uopće više mogao i zvati takvim, se smijao zbijajući šale s prijateljima. Naredi ostalima da pakuje Lukino beživotno tijelo i odnesu ga. Taj trenutak joj se zauvijek urezao u pamćenje, iako nije imala pojma što se upravo dogodilo. Sjetila se citata da smrt zapravo ne znači ništa, jer ona ne utječe na život. Ona je prijelaz između onoga što smo i što ćemo biti. Nastaviše svoj put, za koji nisu znali ni gdje počinje ni gdje završava. Smjestiše se kod neke obitelji, ime nije bitno jer ono ništa ne govori o nama. Te noći joj je otac rekao da mora pobjeći. Sama, bez njih. Nije htjela. Poslije će ih razdvojiti te poslati u logore. Rekla mu je: „Nije ovo Drugi svjetski rat.“ Odgovori: „Nije, nego nešto puno gore.“ Opet je bježala. Spakirala se, pozdravila i polako krenula. Majka joj reče da se pazi, odgovori da to netko drugi čini za nju i pokaže u zvjezdano nebo. Otac, koji je poznavao Županju, joj objasni kako da dođe do šume i očeva prijatelja koji bi ju odvezao do granice s BiH i ostavio kod rođaka u Orašju. Odatle bi se nekako snašla. Dade joj nešto novaca, hrane i lančić s križićem. Dogovorili su se da će se čuti čim budu mogli. Vani je bio mrkli mrak i nigdje žive duše. Još jutros se spremala za školu, a sada je sama lutala nepoznatim gradom, a brat joj je negdje ležao mrtav. Plakala je, ali se nastojala usredotočiti na put prema šumi. Zastade na ulasku. Nikada nije voljela mrak i napuštena mjesta. Sad joj je čak bilo i svejedno. Život kakav je poznavala, odavno je završio. Zakorači je i počne moliti u sebi. Ne radi straha ili tomu slično, nego jer si nije smjela dopustiti da joj misli odlutaju do Luke ili Vukovara. Šuma je bila jednim dijelom pod lovačkom vlasti te je time imala puno lovačkih kućica. Odlučila je prenočiti u jednoj. Ušla je, zablokirala vrata stolom i skupila se u kutku na kraju kućice. Bio je mrak i sve je smrdjelo po mokrom drvu. Zaspala je.

Ujutro ju probudi buka. Netko je pokušavao otvoriti vrata. Uspaničila se. Glas koji povika: „Ima li koga?“ imao je srpski prizvuk. Mislila je da je gotovo, završit će kao Luka. Kako su se vrata sve više i više odmicala, ona se sve više i više povlačila u sjenu na dnu kuće. Napokon se otvoriše. Ugleda vojnika u uniformi s puškom u rukama. Stajala je mirno i čekala da on prvi progovori. „Šta radiš

ovde? 'Ko si ti? Jesi ti mala Strahinjina?' Zamuca: „M-m molim?“ Rekao joj je da se smiri i popije malo vode. „Ovdje nema vode.“ „Hrvatica, znači.“, rekao je. Objasnila mu je da bježi upravo od takvih poput njega. Sjeli su i dao joj je vode. Zahvalila mu je. „Leon.“ izusti. „Dolores“, uzvratila je. Pravo ime mu je Lav, po ocu. Zovu ga Leon jer voli Francusku. Ima 24 godine, ne bori se svojevorno, a u šumi lovi bjegunce. Ona mu je ispričala svoju priču. O Luki. Rekao je da mu je žao. „Vjerujem.“ Kada ga upita zašto ju nije ubio kada ju je zatekao, odgovori da ne zna. Isto kao što nije znao zašto ili za što se bori. Pitala ga je može li joj pomoći da pobjegne. „To bi bilo protiv mojih načela,“ nasmijahu se. Svidjela mu se, bila je jedino lijepo što je vidio u zadnje vrijeme. Znao je da je to krivo jer je on Srbin, a ona Hrvatica, no nije si mogao pomoći. Dogovoriše se da će polako krenuti prema BiH, on je znao put. Razgovaraše o ratu, knjigama-i on ih je volio. Svidio joj se. Nikada se nije tako osjećala. Rekao je da ima samo tatu, majka je umrla pri porodu. On ga je natjerao da ode u rat jer treba postići velike ciljeve, ali mu ne zamjera, jer mu je otac. Želi studirati, medicinu, ona pak želi postati učiteljica. Rekao joj je da ima lijepe oči. Vani su šetali i sve je išlo po planu dok ne naiđoše na Leonove drugove. Leon se nije snašao. Pošto su im se približavali, na brzinu je rekao da će glumiti da je Srkinja, njegova sestrična. Priđoše im. Leon ju predstavi. „Kako se zove?“ upita jedan od dvojice vojnika. „Aam, Dragana. Zove se Dragana.“ „Pa drago mi je Dragana“, smijao se. Dok joj je pružao ruku, opazi lančić s križićem. Shvati da Leon laže. Pogledali su se. Uperi pušku u Dolores, a drugi vojnik u Leona. „Šta ti je? Šta radiš to?“ upita Leon. „Misliš da sam lud bre, šta to izvodiš, kakav joj je to krst oko vrata?“ „Otkad je zabranjeno nositi lančiće, ne razumem?“ uzvikne Leon. „Slušaj me, imaš dve opcije, ili ćeš mi reći istinu ili ću da vam prospem mozgove.“ „Dobro, dobro“, odgovori Leon. Dok je objašnjavao, nagne se te krajem puške udari prvoga pa drugoga vojnika. Onesvijestio se. Dolores je uplašeno počela trčati za Leonom. Vikala je, što je to napravio, je li lud. Odgovori joj da se mogu vratiti tamo, probuditi onu dvojicu i čekati da im prospu mozgove. Zašutjela je. Objasnila mu je gdje se nalazi tatin prijatelj i obećao joj je da će ju odvesti prije zore. Dođoše do mjesta, dalje je znala sama. Uperila je oči i dugo gledala u njega. Nije ga znala niti jedan puni dan, a osjećala je da ga poznaje čitav život. Šutješe neko vrijeme. Poslije su si zahvalili. Ona što ju je spasio, a on što mu je promijenila život. Nije znala na što točno misli, ali joj bijaše drago. Krenula je prema Orašju. Pogledala ga je zadnji put, mahnuli su si. Kada se okrenula, ispustio je suzu. Znao je da se kući više ne može vratiti, jer kuće nije bilo. Otišao je u kućicu u kojoj ju je sreo. Mislio je da bi to bilo prikladno. Znao je da će ga, ako se pojavi i pred kime svojim, ubiti zbog izdaje. Mislio je kako je smiješan, taj rat. Radiš ono što ne treba-ubijaš, a to je ispravno. Radiš ono što treba-spašavaš živote, a to je neispravno. Smijao se dok se prisjećao Dolores. Lijepa neka cura, draga. Legao je na krevet. Volio bi da joj je rekao više toga o sebi. Drago mu je da joj nije rekao da ima rak, 3.stadij. Umire iz dana u dan. Rekao je da mu je majka preminula na porodu, još jedna laž. Umrla je od raka kada je imao osam godina. Naslijedio je rak od nje. To je bilo sve što mu je ostalo od nje zapravo, jer ju je otac brzo izbrisao iz njihovih života. Počeo je plakati, polako se skupljajući na krevetu. Mislio je na Doloresine oči i na jedan dan proveden s njom, najbolji u njegovom životu. Okrenuvši se na lijevu stranu, prema prozoru, izvadi pištolj te ga prisloni na čelo. Premišljao se. No onda od života nije znao ni za što drugo doli za pritisak kažiprsta na čeličnu polugu. Ptice u šumi se uzbuniše i uzlete u nebo, zajedno s još jednim članom. Nađoše ga ista ona dvojica koje je onesvijestio. Pokopan je pored majke, kako i htjede. Otac na sprovod nije došao, čuvao je domovinu. Za to vrijeme, Dolores je hodala prema čovjeku koji će je odvesti na sigurno, gdje će susresti roditelje koji su bili zarobljeni u logoru.

Nakon svega, opet nastaviše sa životima. Dolores će, nakon rata, postati učiteljica. Godinama kasnije, udala se i živjela sretno do kraja života, kako to već biva. Rodila je sina, nazvala ga-pogađate, Leon. Nikada ga nije zaboravila, često se pitala što se s njime dogodilo. Najvjerojatnije negdje zarađuje velike novce kao doktor, u Francuskoj. Nije saznala da je imao rak, da je umro niti da je mislio na nju i samo nju u zadnjim trenucima. Bratov grob nije pronašla. Molila se za njega i palila svijeću kod križa na groblju. Sjećala se vojnika koji je upucao Luku. Tada je shvatila najvažniju poruku koju je, a da nije bila ni svjesna, isti onaj dan naučila od Leona-Tko umije oprostiti, dovoljno se osvetio.